

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

K poeice díla Karoliny Světlé

Bakalářská práce

Autor: Anna Šorejsová
Studijní program: B7507 / Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na
vzdělávání
Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: Kudrnáč Jiří, doc. PhDr. CSc.

Zadání bakalářské práce

Autor: Anna Šorejsová
Studium: P121191
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **K poeťice díla Karoliny Světlé**

Název bakalářské práce AJ: Toward a poetics of the works of Karolina Světlá

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce je věnována zkoumání poeťiky díla Karoliny Světlé prostřednictvím srovnání vybraných próz s tematikou pražskou a venkovskou.

Anotace:

Práce je věnována zkoumání poeťiky díla Karoliny Světlé prostřednictvím srovnání vybraných próz s tematikou pražskou a venkovskou.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.

Oponent: dr. hab. Marcin Lukasz Filipowicz, Dr.

Datum zadání závěrečné práce: 18.12.2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....
Podpis autora práce

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Jiřímu Kudrnáčovi, CSc. za jeho cenné rady, připomínky a celkovou pomoc při zpracování práce.

Anotace

ŠOREJSOVÁ, Anna. *K poetice díla Karoliny Světlé*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 45 s. Bakalářská práce.

Práce je věnována zkoumání poetiky díla Karoliny Světlé prostřednictvím srovnání vybraných próz s tematikou pražskou a venkovskou.

Klíčová slova: Karolina Světlá, ještědské romány, pražská próza, srovnávání.

Annotation

ŠOREJSOVÁ, Anna. *Toward a poetics of the works of Karolina Světlá*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2015, 45 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis is devoted to research a poetics of the works of Karolina Světlá through comparison of selected prose with Prague and rural themes.

Keywords: Karolina Světlá, Jested novels, Prague prose, comparison.

Obsah

Úvod.....	1
1 První Češka.....	2
2 Vesnický román.....	8
3 Kříž u potoka.....	12
4 Frantína.....	18
5 Zvonečková královna.....	23
6 Černý Petříček.....	28
7 Srovnání pražské a venkovské prózy.....	32
7. 1 Pražská próza.....	32
7. 2 Venkovská próza.....	33
7. 3 Srovnání.....	34
Závěr.....	36
Seznam použité literatury.....	37
Primární literatura.....	37
Sekundární literatura.....	38

Úvod

Karolina Světlá je spisovatelka známá zejména svými ještědskými romány, které jsou také hodnoceny jako umělecký vrchol její tvorby. Venkov není však jediným prostředím, které zobrazuje. Zajímavé je zachycení života v Praze, kde Světlá vyrůstala. Tato próza ale bývá opomíjena a zasouvána do pozadí.

Rozborem vybraných děl z obou odvětví získáme jejich základní znaky, které povedou k srovnání venkovské a pražské tematiky. Cílem práce je zjistit, zda romány z Ještědu stojí opravdu výše, a proč tomu tak je.

1 První Češka

„*Jdi a zakrvácej se pro svůj národ!*“ (Světlá, 1939a, str. 363)

Román První Češka byl vydán v roce 1861. Arne Novák (1995, str. 566) řadí toto dílo Karoliny Světlé do tzv. prvního období její tvorby, které vymezuje do let 1858 – 1866. V této době se autorka věnovala zejména společenským novelám, ale také kratším povídkám z Ještědí a povídkám, které ukazují dění národního obrození prostřednictvím staropražských pamětí. Podle A. Nováka (1995, str. 568) se také jedná o nejrozsáhlejší román prvního období, který je zároveň předchůdcem velkých ještědských románů. Josef Špičák (1962, str. 140) označil toto dílo za první společenský román Karoliny Světlé.

Děj se točí kolem rodiny Schönbergů. Hlavní hrdinkou je Jitka Schönbergová, která je vychovávána podle měšťanských tradic svou babičkou a matkou. Její matka, Gabriela z Milšic, se v ní snaží potlačit ducha, získat její majetek a pomstít se tak celému rodu. Dívka je pro své chování (nevhodné v této společnosti) poslána na venkov, aby se zde napravila. Místo toho se v ní ale probudí láska k vlasti, tak dlouho potlačovaná. Zamiluje se do Vojtěcha, který je vychován venkovany, ale pochází ze stejného rodu jako Jitka. Po mnoha zvratech a rodinných zápletkách utíká mladý pár z Prahy a bojuje za národ. Jejich dva synové potom bojují během revoluce 1848 na barikádách.

Autorka zde líčí měšťanské vrstvy lidí, na nichž ukazuje vady společnosti a jejich smýšlení, se kterým je nespokojena. Jako kontrast k těmto „vadám“ zobrazuje na druhé straně osobnosti s ideálními vlastnostmi (Čech, 1891, str. 93).

Světlá čerpala inspiraci k dílu První Češka z prostředí Prahy, kde žila. Jako dítě byla velmi vnímavá, proto si zapamatovala veškeré rozpory, které v její rodině byly. Rozpor mezi češtvím a němečtvím, mezi uznáváním husitství a staropražské katolické tradice (Novák, 1913, str. 90).

V knize zobrazuje Světlá vrstvu „velkokupců“, ve které sama žila. Tito lidé se odlišují od osobností vysněných a idealizovaných, které nalézáme zejména ve vesnických románech této autorky (Čech, 1891, str. 65). Reálné zobrazení obyvatel Prahy je zde podpořeno líčením jejich záporných vlastností. Spisovatelka jim vyčítá touhu po majetku, lpění na starých zvycích a právech, se kterým souvisí také přísná výchova, která nedovoluje volnost myšlení ani chování. Výrazně se zde projevuje také přehnané pobožnůstkářství. Bohatými příspěvky na opravy kostelů se chtějí

pouze zviditelnit, ukázat se jako nezištní lidé. Kritika měšťanské společnosti je zde typická také v rámci zobrazení národního dění. Světlá odsuzuje tuto vrstvu obyvatel Prahy, která v sobě nemá národní cit, za hanobení české řeči.

Více než na charakteristiku individuů je kladen důraz na stupňované vypravování událostí, čímž je celá vrstva obyvatel příhodně vylíčena (Čech, 1891, str. 65). V díle Světlé, které popisuje kruhy „velkokupecké“ či šlechtické, není kladen důraz na detailnější propracování prostředí či povahy postav. Více pozornosti se zde dostává různorodým osudům a rušnosti společenského života (Lišková, 1940).

Kořeny kritiky zmíněné společenské třídy můžeme nalézt u otce Karoliny Světlé. Ve svých Upomínkách (Světlá, 1931, str. 132 – 138) popisuje autorka zkušenosti svého otce s těmito lidmi. Jejich hlavním cílem prý bylo užívat si života, proto v nich nenalzáme touhu po vyšším ideálu. Často o bohatých rodinách kolovaly tajemné, až „krvavé“ historky. Od nich se otec Světlé uchýloval do samoty, někdy však také k prostému lidu. Své děti pak učil lásce k nim, protože podle něho to jsou právě oni, kdo tvoří základ naší kultury. Odtud můžeme sledovat také inspiraci autorky k názorům vylíčeným v knize.

Lid měšťanský je konfrontován s prostým venkovským lidem (Neruda, 1911, str. 140). Právě prostý lid je zde jako protiklad lidu pražskému. Jsou na něm ukazovány kladné vlastnosti a morální hodnoty. Dokonce i Vojtěch, jeden z iniciátorů národní obrody, je vychován venkovským lidem. Sice pochází z bohatého rodu, ale není poznamenán jeho mravy.

Důležitou roli hrají rodinné tradice, zvláštní příbuzenské svazky, rodové vinny a milostné osudy (Novák, 1913, str. 101). Rodinné tradice úzce souvisí s měšťanskou výchovou, která se na ně přísně odkazuje. Za zvláštní příbuzenské svazky můžeme považovat manželství mezi členy rodu. Schönbergové se tím snažili zachovat majetek v rodině a dále ho rozmnožovat. Ani tento slavný rod nezůstává bez záhadné minulosti (odkazy na minulost jsou pro knihy Karoliny Světlé typické, dodávají ději na tajemnosti a napínivosti). V této souvislosti kolují Prahou různé pověsti o původu rodu, který pochází od chudého Čecha Šembery, jenž zbohatl jen díky dědictví po majiteli pražského krámku. Tato skutečnost ovlivňuje další dění románu.

„Světlá podala titulní hrdinkou svou figuru alegorickou, její První Česka jest český národ sám, probouzející se jeho sebevědomí.“ (Neruda; Špičák, 1962, str. 140) Karolina Světlá byla horlivou vlastenkou. Ve svých Upomínkách (Světlá, 1931,

str. 6) píše, že je její povinností zachytit každý rys „zvláštnosti naší národní“. Zároveň říká, že za kronikáře těchto dějin jsou povoláni romanopisci. Jim také náleží studovat sociální a psychologické otázky. Tyto své poznatky pak mají vložit do umělecké fikce a spolu se čtenářem je rozluštit (Světlá, 1931, str. 10).

Dobová literární kritika zařadila román První Češka mezi díla, která pokračují v tradici vlastenecké povídky (Filipowicz, 2007, str. 107). Na pozadí děje, který se zabývá zejména národní otázkou, je nejprve doba národního úpadku, potom jeho obrození. Klíčovým motivem je zde láska k jazyku a rodné zemi, kterou si hlavní hrdinka zpočátku neuvědomuje, ale která v pravou chvíli vyjde na povrch (Čech, 1891, str. 23). S vášnivým vlastenectvím je v neposlední řadě spojena láska ke svobodě a volnosti. Ta zde plně propuká v osobě Jitky.

Národní cítění spatřujeme již v postavě Bedřicha Schönberga. Projevuje se pouze tím, že občas mluví česky, což bylo v té době pro lid vyšších vrstev naprosto nepřipustné, dokonce urážející. Bedřich také soucítí s chudými, které obdarovával oblečením i penězi. Tyto jeho chvályhodné vlastnosti po něm zdědila dcera Jitka. Byla však mnohem odbojnější, než její otec a mnohdy rodinu až šokovala svým chováním. Příkladem je hostina na počest povýšení pana rady Jiljího do šlechtického stavu. Zde dívka přednese otčenáš v češtině, čímž tolik pohorší rod, že je poslána domů.

Veškeré národní cítění se po smrti Bedřicha snaží v Jitce potlačit celý rod. Zejména její matka Gabriela má snahu na tom, aby utrpěl také dívčin duch. Vše pouze pro majetek a uznání lidu.

Potlačované city probudí v dívce až Vojtěch Šembera. Jeho postava je hlavním pohonem, který zahájí další národnostní snahy. Velice vášnivě promlouvá k Jitce a vede ji k boji proti utlačitelům národa, kterými jsou i její příbuzní. „*Ano, národ svůj miluji víc než cokoli jiného na světě, nade všecko, neb tak káže povinnost každému muži, každé ženě.*“ (Světlá, 1939a, str. 277). Jitka má v sobě také lásku k českému lidu, takže se přímo zamiluje do Vojtěchových myšlenek a odhodlá se podřídit vůli svého národa. „*Vidím, že svíce bezbožných již již hasne a světlo spravedlivých se nerozsvětluje; neb v duši tohoto děvčete oživila opět ona svatá lidskost, kterou vložil bůh sám národu mému do srdce, vytknův mu šíření její za úkol života... kéž by se byla v náručí mé probudila zas první Češka!...*“ (Světlá, 1939a, str. 285)

Láska mezi Jitkou a Vojtěchem zapříčiní mnoho zvrátů, ale nakonec spolu utečou a bojují za národ. Celý tento národnostní ráz knihy vrcholí poslední kapitolou, kde je popisována revoluce roku 1848. Pokračovateli dvou hlavních hrdinů jsou jejich synové, kteří zde bojují na barikádách a vzpomínají přitom na svou matku, která je vedla k lásce k národu.

„Vy mladí synové našeho vzkříšeného národa,‘ opakoval Emanuel se zrakem k nebi pozdviženým a velebným hlasem matčina slova, kteří jste právem tak hrdí na jeho duševní vývoj, na jeho vzrůstající vzdělanost i sílu a s pýchou se Čechy zvete, nezapomínejte nikdy, že to byli ti mužové v hrubých halenách, s tvářemi osmahlými zlobou povětrí, již po dvě a půl století věrně a obětavě poklad našeho posvátného jazyka střežili, národnost naši zachovávali; a nejsvětější vaší úlohou budiž, abyste odměňující se jim, svého ducha teď k tomu používali, byste je vyprostili z jařma nevědomosti a pověrčivosti a jejich děti ke svým dětem povznesli na výsluní blahobytu a osvěty!“ (Světlá, 1939a, str. 415)

Závěr knihy také podstatně vystihuje přemýšlení a přání autorky. S předáváním vlasteneckého myšlení rodičů na děti se setkáváme také ve Zvonečkové královně. Tento rys si lze vysvětlit z mínění Světlé, že lidé vlastenecky smýšlející mají málokdy ve svých dětech následovníky. Své rozhořčení nad tím popisuje v Upomínkách (Světlá, 1931, str. 8). Podle ní je potom láska k národu pouze líčena a „stavěna na odiv kvůli slávě“, protože dětem nebyla vštípována. Odůvodňuje to tím, že muži, kteří vlastenecky smýšlejí, mnohdy ponechávají výchovu svých potomků na ženě. Ženě však není dáno takové vzdělání a vychování jako muži, potom tedy výchova dětí pokulhává. Je proto pravděpodobné, že spisovatelka se snaží nabádat lid nejen k národnímu uvědomění, ale současně chce, aby bylo předáváno z generace na generaci (zároveň v rámci vzdělávání žen) a tím se uchovalo ve své původní podobě.

Jan Neruda chválí Světlou za to, že tak dala lidem „román skutečně český“, který vyhovuje všem požadavkům moderní literatury (1911, str. 538)

Román se vyznačuje velkou napínavostí děje, která je typická pro většinu děl Karoliny Světlé. Napínavost je dána zejména popisem romantických a tajemných míst, která jsou mnohdy až děsivá. Tajemnosti přidává dění v noci či za bouřky (Čech, 1891, str. 90). Například veškeré tajné schůzky se odehrávají v noci. Důležitý konflikt v domě Schönbergů, kdy pan rada dostane zprávu o Jitčině počinání na Javornickém dvoře a Emanuel se vyzná z lásky k Jitce, je doprovázen bouřkou. Blesk

dokonce uhoří tak, že vypukne požár, což umocní dramatickou situaci. Pohled kritiky na využití těchto prvků v kvalitní literatuře se různí. Leander Čech (1891, str. 98 – 99) uvádí, že Světlá ve svých dílech použila „nejprimitivnější technický prostředek“, kterým je napínavost, aby se zvýšila čtenářská obliba. Což je podle něj v jejím případě nadbytečné. Kritický přístup k tvorbě Světlé byl v té době ojedinělý, Čechovy poznatky rozvinula později Flora Kleinschnitzová (Říha, 2012, str. 119). Naproti tomu velký obdivovatel Světlé, František Zákrejs tvrdí, že hluboké myšlenky a napínavost díla se vzájemně nevylučují (Říha, 2012, str. 126). Karolina Světlá byla spisovatelkou, která usilovala o oblibu zejména u „prostého lidu“. Nejspíš proto také volila tyto prostředky, kterými zvýšila poutavost svého díla.

Hlavní dějová linie je motivována pomstou (Čech, 1891, str. 104). Jedná se o pomstu Gabriely z Milšic rodu Schönbergů. Snaha o získání cti, uznání, ale i veškerého majetku podstatně ovlivní příběh.

Románovou osnovu určuje také částečně odboj některého člena rodiny, ve kterém se probudí cit lidskosti a je odhodlán proti tyranii bojovat (Čech, 1891, str. 65)

Postava Gabriely je velice zajímavá, ale i rozporuplná. Podle Leandera Čecha je ideálem mstivosti, lstivosti a ženského cynismu (1891, str. 25). Tím, že se snaží získat majetek a uznání však zároveň koná dobré skutky. Dokonce pomůže i Jitce a Vojtěchovi k útěku, ač je oba nenávidí. Podrobnějším studiem této postavy se zabývá M. Filipowicz v knize Roditelky národů: z problematiky české a slovenské ženské literární tvory 2. poloviny 19. století.

Leander Čech (1891, str. 26) upozorňuje na fakt, že citliví lidé v této knize jsou často duševními či fyzickými slabochy, podivíny. Například Bedřich a Jitka prodělali v dětství těžkou nemoc. Dokonce i Gabriela nazve Bedřicha slabochem, který nakonec její nátlak neustojí a spáchá sebevraždu. Vojtěch je lidmi nazýván podivínem pro své chování a skrývání se v lese. Čech (1891, str. 27) si toto podivínství u citlivých a kladných postav vysvětluje inspirací příbuzenstvem Světlé z otcovy strany. V této souvislosti odkazuje na Upomínky Karoliny Světlé, která zde toto příbuzenstvo popisuje jako „postavy z jiného světa, dumavého pohledu“. Tím jiným světem je zde myšlen „starý snad navždy již zašlý svět staročeské důstojnosti, počestnosti a slávy“ (Světlá, 1931, str. 75). „*V podivení před nimi naši pražští známi couvali.*“ (Světlá, 1931, str. 76).

Další, neméně zajímavou postavou, je Raimund Schönberg. V jeho osobě je zde líčena úřednická třída obyvatel. Jedná se také o osobnosti, které jsou nepřátelské národnostním snahám. (Čech, 1891, str. 68). Je to postava záporná, která jedná pouze ve svůj prospěch.

Obecně lze vyvodit, že Světlá zde popisuje spíše postavy záporné. V ještědských románech se zaměřuje zejména na psychologii hrdinek s mravními zásadami a kladnými vlastnostmi. V tomto díle vidíme snahu o postižení jejich opaku. Celá kniha je propletena popisy rozporuplné, ale více záporné postavy, Gabriely, Jitčinými činy a myšlením se autorka zabývá pouze částečně.

Jan Neruda ve své kritice Světlé vytýká, že (ač je to jen drobnost) plýtvá důmyslně nalezenými charaktery (1911, str. 538).

Jak již bylo zmíněno na začátku, snažila se Karolina Světlá o realistické zobrazení pražské velkokupecké vrstvy obyvatel. Toho docílila díky osobním zkušenostem a vyprávění svého otce. Zároveň propojuje realismus s romantismem, a to popisem tajuplných míst (půda v domě Schönbergů), situací (bouřka, noc), ale i romantickými typy postav. Podle L. Čecha nezajímá Světlou tolik duševní život doby obrození, ale láká ji vše, co je na té době romantické (1891, str. 24). Spisovatelka se zmiňuje o svém způsobu zobrazení reality, kdy jí nejde o „fotografování“ skutečnosti, ale o „zachycení skryté a ideální pravdy“ (Říha, 2012, str. 103).

„...básníkovi o to jednat se nemůže a nesmí, co se děje, nýbrž proč se tak děje, že mu nikdy záležitosti nesmí na události samé, nýbrž na pohnutkách k ní – ne ten zevnější svět, nýbrž ten vnitřní, jenž tím zevnějším hýbe, jest předmětem jeho studií, a k němu obrací pozornost čtenářovu.“ (Světlá, 1959, str. 452)

Jedním z podstatných rysů románu, ale i díla Karoliny Světlé obecně, jsou duševní boje a zápasy (Čech, 1891, str. 56). Důležitým duševním zápasem v knize První Češka je vnitřní boj Jitky. Dívka chce utéct do hor k Vojtěchovu strýci. Dostane však od Vojtěcha úkol, aby se provdala za Emanuela a svoji rodinu přivedla k národnímu uvědomění. Jitka se rozhoduje, zda dostát slibu svého milého a obětovat své štěstí a lásku pro blaho národa, nebo odejít a žít daleko od nenáviděného rodu. Dívka se rozhodne podle svého mravního soudu a odhodlá se k boji proti utlačitelům národa. Tento jev, kdy se člověk (v knihách Světlá zejména žena) obětuje pro blaho lidstva, je také typickým znakem próz autorky.

Podle Světlé je úkolem básníka povznést čtenáře a pomoci mu pochopit život. Zároveň je třeba vysvětlit, že každá osobnost má svůj úkol, který ale koná ve

prospěch všech (Říha, 2012, str. 99). Tohoto cíle spisovatelka v knize První Češka dosáhla.

2 Vesnický román

Vesnický román je řazen do vrcholného období Světlé, mezi tzv. ještědské romány, které vytvářejí cyklus pěti děl s touto tematikou. Patří k nim také Kříž u potoka, Kantůrčice, Nemodlenec a Frantina. Vesnický román tvoří důležitý mezník nejen v tvorbě autorky, ale také v české literatuře vůbec. Jedná se o první román cyklu, na který však následující ještědské prózy nenavazují, podstatně se od něj liší. Hlavním rozdílem je skutečnost, že nemá šťastný konec, je umělecky složitější a nejedná se ještě o výchovný román (Janáčková, 1985, str. 106).

Dílo bylo uveřejněno nejprve v Květech v roce 1867, později vyšlo ještě v Matici lidu a sebraných spisech (Nováková, 1890, str. 69). Podle Jana Nerudy (1911, str. 215) se Vesnický román a Kříž u potoka vyrovnají cizím dílům. „*Je v nich netušené bohatství krásy, čtoucímu je, jakoby pomocí kouzelného prutu rozstupovala se před ním hora a rozevíraly poklady, tak vzácné a oslňující, že posud nespátril podobných.*“ (Neruda, 1911, str. 215) Také další odborníci řadí ještědskou prózu k dílům světovým. Podle I. Říhy (2012, str. 128) vynáší Světlou na světovou úroveň etická a vlastenecká idea. Leander Čech (1891, str. 131) se také k těmto dvěma dílům staví pochvalně, ale podle něj je Vesnický román umělecky výše než Kříž u potoka.

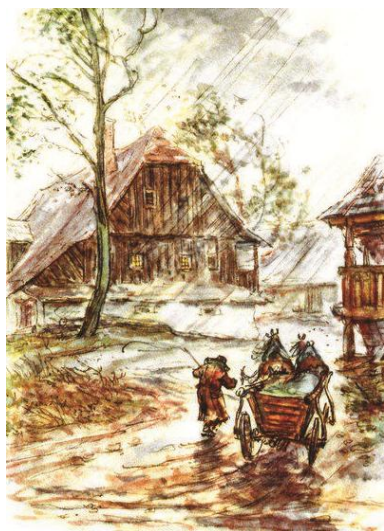
Děj románu nejméně odbočuje do vedlejších epizod. Je zpomalovaný zejména popisy duševních stavů postav a spěje k jedinému vrcholu (Lišková, 1940).

Hlavní postavou románu je Antoš Jirovec. Jako chlapec chodil do služby na statek k rychtáři. Jemu, ale také jeho ženě velice přirostl k srdci. Když dospěl, hrozil mu odvod na vojnu. Rychtář zatím zemřel a rychtářka nabídla Antošovi, aby si jí vzal, že ho tak zbaví vojny. Věkově nerovnému manželství se zpočátku dařilo, vzešli z něho dva krásní chlapci. Časem ale začala rychtářka na Antoše žárlit, ztrpčovala mu život, jak jen to šlo. Také o děti se nestarala, měla dojem, že jim její muž dává větší lásku než jí. Mladý muž všechno příkoří snášel dlouho mlčky, ale jednoho dne jeho trpělivost přetekla. Rychtářka zatím přijala do domu Sylvu, známou svou silou a vzdorovitostí, která jediná dokázala setnout kohouta (což byla výzva spíše pro mladíky). Zpočátku jí Antoš nenáviděl, protože ho pokořila a také ji přistihl, jak ho

špehuje a donáší na něj rychtáře. Jednou se jí svěřil, že si zařídil obchod s koňmi a bude odcházet na dlouho za obchodem, aby nemusel být se svou ženou doma. Sylva na něj od té doby změnila názor a začala se také starat o jeho děti. Antoš se do ní nakonec zamiloval a měl v plánu si ji po rozvodu s rychtářkou vzít. Jeho matka ho však přemluvila, aby to nedělal, protože co bůh spojil, člověk nesmí rozloučit. Také mu připomínala, jakou hanbu by uvalil na svého zemřelého otce. Veškeré štěstí mezi Antošem a Sylvou přetrhla také rychtářka, která je, i své děti proklela. Sylva kletbu viděla na vlastní oči a slíbila zlé ženě, že jí muže nechá, ale jen ať mu neublíží. Rychtářka ale zemřela. Přesto mladá dívka dodržela své slovo a odešla do kláštera, aby pomáhala nemocným. Antoš žalem zemřel.

Karolina Světlá se již v úvodu knihy zmiňuje o tom, jak je smutné, že dosud žádný básník neopěvoval Ještěd. Tím připravuje čtenáře na následující text, který má být snahou umělecky zachytit osobně poznáný kraj. Také zdůrazňuje vazbu díla na skutečnost (Říha, 2012, str. 107)

Opět se dostáváme k podstatnému rysu díla Světlé, kterým je prolínání reality s romantickými prvky. Spisovatelka se pro postavu Antoše Jirovce inspirovala skutečnou osobností Ještědu, a to sedlákem, který byl tehdy příkladem pro všechny. Říkali mu „ještědský král“ (Stopy v krajině o. s.). Také prostředí je výrazně inspirováno Světlou pod Ještědem a jejím okolím (Obr. 1, 2).

*Obr. 1 – Ilustrace Václava Boukala
(Stopy v krajině o. s.)*

*Obr. 2 – Fotografie hostince ve Světlé pod
Ještědem – dějiště Vesnického románu*

Realistický popis zasahuje také do idylické scény štědrého večera v chaloupce Jirovcové. Světlá se věnuje líčení vánočních tradic, zároveň zachycuje proměnu charakteru Antoše. Podle Liškové (1940) se jedná o „ucelenou povídku

v románě“, jejíž součástí je také pro další děj důležitý rozhovor o Ochránově. Zároveň tato pasáž tvoří uprostřed díla podstatný kompoziční, dějový i psychologický předěl. Romanticky Světlá popisuje lásku Antoše a Sylvy. Dokáže ve zkratce vyjádřit veškeré vnitřní prožitky. Velice romantickým okamžikem je ve Vesnickém románu také půlnoc, kdy rychtářka na kříži vyslovuje svou kletbu.

Dílo je charakteristické psychologickou propracovaností postav a důrazem na funkci uměleckého obrazu. Právě důkladnou kresbou vnitřního dění má blíže k uměleckému realismu než následující romány (Janáčková, 1985, str. 106 - 107).

Povahou hlavních hrdinů je podmíněn hlavní děj. V pečlivém popisu duševního stavu nalézáme výsledky pozorování ještědského lidu (Čech, 1891, str. 103). Postavy ve Vesnickém románu se proměňují (kromě Jirovcové, která sdílí své názory od začátku do konce). U Antoše si všimneme změny pouze některých charakterových vlastností. Rychtářka prochází procesem, kdy vychází na povrch její skutečná povaha. Výrazně se mění myšlení Sylvy, která je nejprve popisována jako silná, mrštná a pracovitá dívka, která si z nikoho nic nedělá. Postupně se z ní stává starostlivá a obětavá žena. Osobnost Antoše a Sylvy se vyvíjí zejména díky jejich lásce (Řepková, 1977, str. 48).

Láska je zde, stejně jako v jiných ještědských prózách, Světlou pojímána jako cit podmíněný úctou a vážností k druhému. Lidé si na sobě váží více dobré povahy, než krásy.

S láskou úzce souvisí mimo jiné problematika manželství a motiv oběti. Vidíme zde podobnost s románem Kříž u potoka - vytváří se milostný trojúhelník. V případě Vesnického románu jde o muže, který stojí mezi dvěma ženami. V podstatě je rozhodnut, že odejde od své manželky, aby se mohl znovu oženit. Přemýšlí pouze nad svým štěstím. Hodlá žít život po boku někoho, kdo je mu blíž nejen srdcem, ale i povahou. Problém je ostře rozebrán v dialogu Antoše a jeho matky. Třetím bodem, který se vyhrocuje také v tomto rozhovoru, je náboženská otázka. Vše je naznačováno prostřednictvím předchozích událostí a myšlení hrdinů. Jirovcová nabádá svého syna k tomu, aby se vrátil k ženě a pokusil se s ní vztah nějak urovnat, protože rozvod je hříchem. Antoš jí ale oponuje: „*Jeden je Bůh tam na nebi, a všechny cesty, po nichž kráčíme se srdcem čistým, vedou do lůna jeho, matko. Nevzývejte ho, aby mne pokutoval neb neodpadnu od něho a nepohaním vás, budu-li se bráti stezkou jinou, než jsem posud krácel, ba bude na ní více pravdy v slovech i v jednání mém.*“ (Světlá, 1939b, str. 266) Karolina Světlá tím opět

upozorňuje na svou myšlenku o víře v boha a kritiky církve. S tímto přemýšlením se setkáváme již dříve v Antošově přemítání o lidských zákonech, které jsou podle něj nedostatečné. Zákony, které člověk stvořil, může také člověk zrušit. Zejména, pokud jsou nespravedlivé. „*Ty zákony, matko, jež si dali lidé, mohou lidé také změnit. Je to zákon nespravedlivý, odsuzující člověka, aby setrval ve svazku s člověkem nehodným, poněvadž se s ním jednou spojil, donucen jsa k tomu poměry neblahými. Přestupuji jej bez rozpaků.*“ (Světlá, 1939b, str. 269) V Antošově situaci je také patrná touha člověka po svobodě a rozhodování si o vlastním životě (Řepková, 1977, str. 47). Zde vidíme podobnost s pražskou povídkou Černý Petříček, kde František se Stazičkou uchopí osud do svých rukou.

Motiv oběti je zařazen na závěr knihy. Sylva obětuje své štěstí, aby zachránila Antoše a jeho děti před strašnou kletbou zoufalé rychtářky (opět podobnost s Křížem u potoka, kdy Světlá používá romantický prvek a důležitou součást tehdejšího života lidu, pověrčivost).

V dívce „zemře duše“, ale nezemře v ní láska k lidem. Odejde do kláštera a život zasvětil pomoci nemohoucím. Marie Řepková (1977, str. 49) se dívá na Sylvin počín spíše jako na rezignaci a pocit bezvýchodnosti. Tuto rezignaci pak cítíme také ze závěrečného epilogu, kde dochází svého vrcholu. Antoš zemře při pohledu na své nářadí, které si kdysi chystal do nového hospodářství. Leander Čech (1891, str. 129) nepovažuje takovýto konec za tragický, ale spíše elegický. Podle něj není žádné dílo Světlé ve své podstatě tragické.

Zakončení Vesnického románu vyžaduje podle Janáčkové (1985, str. 107) čtenáře, který tento „divný konec“ přijme jako výzvu zamyslet se nad lidským údělem člověka, který „nechce své štěstí budovat na neštěstí druhého“. Závěr knihy tak navozuje úvahu, proč „moudrá odpovědnost“ sama o sobě nestačí ke štěstí.

Motiv oběti v díle Světlé není schematický. Oběť se liší podle konkrétní situace a slouží tedy k postižení složitosti různých životních situací a vztahů (Řepková, 1977, str. 49).

Výrazným prvkem ve Vesnickém románu je žárlivost. Autorka nám prostřednictvím rychtářky ukazuje odvrácenou tvář ženské povahy. Na jedné straně je zde téměř dokonalá Sylva a jejím protikladem je žena, která si chce úplně přivlastnit svého muže. Jak je dále uvedeno v rozboru Kříže u potoka, Světlá vidí lásku vášnivou a pravou, nezištnou. Rychtářka je ovládána vášnivou láskou k Antošovi. Jedním z projevů této náklonnosti je žárlivost. „*Je to touha po lásce*

bezvýhradné, oddané, stále připomínané, touha po obdivu a chvále, touha po větších a větších důkazech vděčnosti.“ (Pařízková, 2013, str. 21) Na tento motiv navazuje problematika mateřství a péče o dítě.

Rychtářka je natolik zaměstnána tím, aby si jí Antoš více všímal, že začne žárlit i na své děti, kterým podle ní její muž věnuje více lásky. Podobná situace se opět vyskytne v Kříži u potoka (Štěpán žárlí na malou Evičku). Úplně v sobě potlačí mateřské pudy a o děti se nestará. Místo ní nastupuje roli matky Sylva. Vrcholem této odmítavosti k vlastním potomkům je jejich onemocnění neštovicemi. Rychtářka ze strachu před nemocí, která by jí mohla způsobit nehezské jizvy na tváři, odjede pryč a nechá děti na starost Sylvě. Dívka se nebojí ničeho, proto u nich zůstane a stará se pak i o Antoše až do úplného vyčerpání sil.

Vesnický román je prvním velkým románem Karoliny Světlé. Ukazuje se na něm umělecká vyzrállost autorky, kterou rozvíjí v dalších dílech ještědského cyklu. Poněkud ponurá nálada celé knihy a nečekaný konec z něho dělají jedinečné dílo spisovatelky hlásající mravnost a národní uvědomění.

3 Kříž u potoka

Kříž u potoka je druhým ještědským románem Karoliny Světlé. Kniha byla vydána v Matici lidu roku 1869 na přání Edvarda Grégra. Požadoval do své knihovny výchovný a tendenční román. Dílo bylo po svém vydání velice kladně hodnoceno nejen běžným čtenářem, ale také významnými kritiky. (Janáčková, 1985, str. 114 - 115)

Kříž u potoka je společně s Vesnickým románem považován za nejlepší dílo Světlé. Někteří odborníci tvrdí, že stojí i nad Vesnickým románem. Podle Terézy Novákové (1890, str. 73) je to „práce mnohem rozsáhlejší, děj je širší, složitější“. Také Věra Mazlová (1946, str. 33) se přiklání k názoru, že se jedná o spisovatelčino nejpovedenější dílo: „*V Kříži u potoka se jí podařilo takřka ideálně stmelit děj, kresbu charakterů i řešení problémů a tendenci v jeden umělecký, celistvý a harmonický proud.*“ Podobných úsudků najdeme v odborné literatuře velké množství. Poměrně kriticky se k práci Světlé staví Leander Čech (1891, str. 82), který autorce vytýká přílišné idealizování, které zapříčiní, že líčení charakteru postavy je omezeno pouze na jednu její duševní vlastnost. „*I kreslí pak lidi, jakými by měli býti, ne jakými by mohli býti a ještě než jakými jsou.*“ (Čech, 1891, str. 82)

V knize *Z literárního soukromí* se můžeme dočíst, že Světlá tuto idealizaci prosazuje, protože ji umění potřebuje, dokonce ji klade na srdce jiným autorům. Podle spisovatelky umění nemá ukazovat pouhou skutečnost, ale jeho úkolem je hledat ideální pravdu. „*Každý spisovatel má právo podati ve svých pracích člověka, nikoli jen, jakým jej vidí, nýbrž i takového, jaký by mohl a měl býti...*“ (Světlá, 1959, str. 500)

Problém idealizace a tendenčnosti v díle Světlé je poměrně složité téma, protože sama autorka se obhájí (čímž si také trochu protiřečí), že veškeré postavy svých knih opravdu našla v okolí Ještědu a pravdivě je vylíčila (Světlá, 1959, str. 492). Když však čteme její knihy, je patrné, že to je pouze částečná pravda, protože do myšlení osob se promítají osobní děje, pocity a prožitky spisovatelky. Teréza Nováková (1890, str. 62) píše, že skrze ženy zobrazované Karolinou Světlou k nám promlouvá sama autorka. Je tedy pravděpodobné, že spisovatelka skutečně našla jedinečné typy lidí s vysokým mravním přesvědčením, ze kterých by si člověk měl vzít příklad. Těmto osobnostem však v knize připsala některé své myšlenky, aby tak silněji zapůsobila na čtenáře a pozitivně ovlivnila jeho myšlení a jednání.

Dílo je charakteristické napínavým dějem, který ale u Světlé není nikdy hlavní. Prostřednictvím děje jsou pouze osvětlovány charaktery postav a myšlenkový svět autorky. „*Děj se vymýšlí kvůli povahám, které hodlal spisovatel provést, a jest tedy podřízené důležitosti.*“ (Světlá, 1959, str. 496)

Přesto je dějová kompozice v *Kříži u potoka* nesmírně zajímavá a neobvyklá. Příhodně popisuje způsob vedení dějových linií M. Filipowicz (2007, str. 77), který ho nazývá „tkalcovskou technikou“. O experimentech s románovou kompozicí píše: „*Jejich kompozice je založena na precizně vzájemně spletených kompozičních soustavách, jsoucích jakoby očky tkaniny, která mají vůči sobě významové obsahy a mohou být předzvěstí vývoje dalších dějových pásem.*“ (2007, str. 75)

Román obsahuje hlavní dějovou linii, která je ale rozvětvoována několika příběhy. Již začátek díla je vyprávěním o Dolanském mlynáři, jeho podivínství a postoji k bohu. Tato postava příznačně uvádí knihu a naznačuje její smysl. Mlynář přemítal nad otázkami o uspořádání světa, ale nakonec nedošel k odvržení představ boha, naopak se po dlouhé nemoci smířil s ustálenými představami a názory o něm. Podobně pak přemýšlí Józa, která se však s bohem nesmíří.

Karolina Světlá si hloubavosti ještědského lidu velice vážila, a proto jsou její postavy většinou pohrouženy do vážného přemýšlení (Špičák, 1962, str. 167). V postavě mlynáře a Józy je zobrazena kritika církve, která se hojně vyskytuje v díle Světlé. Autorka je silně věřící, ale odmítá víru určenou církevní institucí.

Hlavní děj je tvořen příběhem Evičky, které se jako malé ujala mlynářka. Dívka slyší příběh o kletbě rodu Potockých a rozhodne se, že kletbu zlomí. Provdá se za Štěpána Potockých, který ji však trápí, chodí do hospody a později také za Maříčkou Holých. Evička zatím najde cestu k srdci jeho bratra Ambrože, který se k ní od začátku stavil odmítavě. Zamilují se do sebe, ale dívka se raději vzdá lásky k němu, než by se vzdala svého cíle na osvobození rodu. Kletba je zlomena pokořením Evy před Maříčkou. Štěpán si uvědomí, jakou má obětavou ženu a od té doby je z něho nový člověk. Ambrož se nakonec také smíří s tím, že Evička nikdy nebude jeho.

Do hlavního děje je vpleteno vyprávění o kletbě rodu. Zapříčinila ji Józa Kobosilová, která se zamilovala do Mikše Potockých, ale byla donucena provdat se za jeho bratra Fraňka. Jejich manželství bylo nešťastné. Když Franík nechal Józe namíchat nápoj, po kterém by k němu byla vlídnější, proklela dívka celý rod a probodla se. Její muž dal k potoku, kde ji našli mrtvou, postavit kříž na památku. Od té doby v jejich rodině nevydrželo kvůli pití a karbanu žádné manželství.

Dalším vedlejším příběhem, nebo spíše vyprávěním stárka, je pověst o bratrovraždě, která se stala u kapličky (místo, kam si chodila Evička ráda číst).

Kříž u potoka je založen na realitě, ale zároveň jsou zde prvky romantické. Věra Mazlová (1946, str. 17) vyčleňuje dva inspirační zdroje Světlé – subjektivní a objektivní. Objektivním zdrojem je jí Ještěd a jeho rázovité obyvatelstvo, za subjektivní můžeme považovat vztah s Janem Nerudou. Reálně je zde vyobrazena příroda, chalupy, ale také některé lidské charaktery. Autorka se inspirovala vyprávěním ještědského lidu, zejména svých příbuzných.

Světlá v knize popisuje reálná místa, kam chodívala, když byla na návštěvě ve Světlé pod Ještědem. Kříž u potoka například najdeme (i se jménem Potockých) na cestě mezi Dolními Pasekami a vesničkou Rozstání (Obr. 3, 4). Dolanský mlýn je obrazem mlýna v Domaslavicích, kde stojí také kaplička sv. Jana Nepomuckého, kam se Evička chodila modlit (Stopy v krajině o. s.).

Obr. 3 - Kříž u Rozstání

Obr. 4 - Kříž u Rozstání - detail

Ráz ještědských románů však také určovaly nároky doby. Důležité byly požadavky objednatele, představa adresáta, ale také odezva čtenáře (Janáčková, 1985, str. 117). „*Počínaje Křížem u potoka koncipovala Světlá své romány s ohledem na lidového čtenáře věduoc, že se tak omezuje, a nepřestávala pomýšlet na tvorbu nebrzděnou požadavky čtivosti.*“ (Janáčková, 1985, str. 123)

Postavy bývají inspirovány reálnými lidmi, ale jsou spisovatelkou upravovány. Nejrealističtější je zobrazena mlynářka a stárek, kteří tvoří pozadí pro kresbu povahy Evičky. Tito lidé jsou sice poctiví, pracovití a šlechetní, ale zároveň „pozemští“ (Mazlová, 1946, str. 31).

Významným romantickým prvkem je v knize kletba rodu Potockých. Světlá kromě reálného vystižení venkovského folklóru také zobrazovala lidskou pověřivost, kterou odsuzovala. Štěpánova „nemoc“ není tedy způsobena primárně kletbou (které všichni věří), ale zejména tím, že si vzal ženu, která ho mravně i svou chytrostí převyšuje. „*Ale právě mírností tou jen tím více ho popouzela, vždyť porovnáváje svoje chování s jejím, opět cítil, že je nad ním.*“ (Světlá, 1940b, str. 294)

Romanticky líčí Světlá také krajinu. „*Nápadný je silný postřeh barevný, téměř impresionisticky rafinovaný, i pohybová dynamičnost sloves – těmito prostředky se básnička oprošťuje od popisné státnosti a dosahuje životné naléhavosti.*“ (Lišková, 1940) V přírodě hledá možnost zapomenout na všechny předchozí strasti - rozchod s Nerudou, smrt dcery (Novák, 1913, str. 97). Podle Jana

Nerudy (1911, str. 217) přírodní scenerie trpí na úkor plastičnosti postav. Ale podle něj se to jistě zlepšilo, protože teprve nedávno našla autorka pravý směr své tvorby.

Světlá důkladně propracovává psychologii postav. Díky tomu jsou také plastické a věrohodné (Neruda, 1911, str. 217). Spisovatelku zajímají zejména silné a individuální osobnosti, které svým intelektem a vůlí překračují všednost českého venkova (Novák, 1913, str. 99). Postavy mají ukázat čtenáři mimo jiné naši zvláštní národní individualitu. Mnohdy bývají proto díla Karoliny Světlé, která jsou typická výraznou charakteristikou postav, nazývána povaholičnými. Do líčených osobností vkládá vlastnosti českého lidu vůbec (Čech, 1891, str. 74 - 83). Protože se však jedná o velmi individuální a vyhraněné typy, nelze z jejich popisu vyvodit přesnou charakteristiku ještědského, nebo dokonce českého lidu (Mazlová, 1946, str. 38).

Způsob myšlení Světlé, který se promítá do myšlení postav, se projevuje v jejich vášnivém vyjadřování. Pro vyslovení svého citu či myšlenky používají stupňování výrazů v dlouhých a vážných konverzacích (Čech, 1891, str. 117). Dále se Čech zmiňuje, že ono zesílení, zvýraznění je nejpodstatnější vlastností slohu Světlé. Nejzajímavějším příkladem je vyřknutí Józiny kletby.

„Zdaž, o Bože, bidnějšiho jsi stvořil tvora nad ženu?! Kde asi bloudila spravedlnost tvoje, když muži ji vydals všanc, když stanovils, on že pánem jejím bude, nechť si udělá ze srdce jejího podnož, nechť duši její rozškube jako dítě na louce kvítko, nechť lásku a čest její v bláto zašlape, hříchem že to nebude ni před tebou, ni před lidmi?! Kterýžto zeměplaz, svíjící se pod nohou lidskou, je ničemnější mne, ženy zhanobené? Každý vlas na hlavě lidské prý počítáš a slzy ronící se z očí žen nepočítáš? Každý zločin tresceš mečem plamenným, jen na ženě spáchána-li mužem křivda, zrada, vražda, tu odvracíš tváře, aby ti nebylo trestat oblíbence svého? Avšak tenkrát pomstít musíš!“ (Světlá, 1940b, str. 178)

V této promluvě nešťastné a zklamané dívky je také část, kde zavrhuje boha, který podle ní nemůže existovat, když dopustí bezpráví na ženě (mluví k němu: „že nejsi, že nikdy nebyls“).

Hlavní postavou knihy je Evička ze mlýna. Patří mezi typické, mravně založené ženy, které Světlá ve svých dílech vyzdvihuje. *„Eva – toť symbol vykupitelského, mesianistického poslání ženina na zemi.“* (Mazlová, 1946, str. 25) Dívka je skutečně výjimečnou osobností, která nevyniká jen svou krásou, ale zejména duchem. Jedná se o dokonalou ženu s těmi nejšlechetnějšími úmysly. Prostřednictvím Evy Světlá poukazuje na problematiku ženské otázky. Žádá pro ženy

vzdělání, svobodu v rozhodování, ale také skutečnost, aby se svými schopnostmi vyrovnaly mužům a mohly jim tak být oporou. Eva taková je. Od mala miluje knihy, je přemýšlivá a chytrá. Její nejvýraznější vlastností, která rozuzlí děj, je pevná vůle. Dívka si vytyčí za cíl zbavit rod Potockých kletby a přes veškerá úskalí a nástrahy svůj úkol splní. Tím má sloužit za vzor všem českým ženám, které se jí nemusí vyrovnat, ale měly by se jí alespoň pokusit podobat. Věra Mazlová (1946, str. 27) označuje Evu jako „antickou hrdinku“. Bývá totiž často připodobňována k Antigoně. Obě se cítí být nástrojem vyšší vůle, vedou zápas, ale Eva (na rozdíl od Antigony) nad vyšší silou vítězí. Toto tvrzení nám potvrdí také Leander Čech (1891, str. 82), který píše, že idealizování postav vede k „rodovým typům známým z klasického světa“. Podle něj dokonce sama Světlá nazývá takové postavy antickými.

Knihy Kříž u potoka je plná kontrastů. Dokonce i množství výrazných postav se ocitá ve vzájemném protikladu. Věra Mazlová (1946, str. 27 – 32) popisuje důležité konflikty vznikající v důsledku vzniku milostných trojúhelníků, které vytváří hlavní dějovou osu. Protikladem k Evičce je Štěpán a Ambrož. Na druhé straně jsou postavy událostí minulých – Józa, proti níž stojí Mikeš a Franík. Štěpán a Ambrož jsou velice životné postavy (jedni z nejzdařilejších mužů v díle Světlé). Na těchto dvou mužích ukazuje autorka lásku „smyslovou“, která je pomíjivá (Štěpán) a lásku opravdovou, hlubokou, která přetrvává do smrti (Ambrož). Spisovatelka se staví na stranu lásky opravdové, která je však v tomto případě nenaplněná ve prospěch záchrany manželství a celého rodu Potockých. Tyto dvě mužské postavy se v průběhu románu vyvíjejí. Oproti tomu se Eva nemění. Celou dobu si jde za svým cílem, kterého přes všechny překážky dosáhne.

Jako se ukazuje v První Češce, Zvonečkové královně, nebo dokonce i ve Vesnickém románu, dalším podstatným prvkem, který motivuje děj, je pomsta. Józa, která je silným typem ženy (podobně jako Eva), však nedosáhne schopnosti pochopit krásu sebeobětování a místo toho se za své neštěstí pomstí kletbou. Podle Mazlové (1946, str. 30 – 31) se jedná o „nižší typ silného, ale ještě sobeckého ženství“. Nejnižším typem je zde Maříčka, „žena smyslů“. V díle vítězí mravní síly nad sobeckými vášněmi díky sebeobětování, které je pro Světlou to nejkrásnější, co člověk může pro ostatní udělat. „*V obětování osobnosti jedině spočívá štěstí.*“ (Světlá, 1959, str. 493)

S příběhem a jednáním postav souvisí neméně důležitá otázka týkající se manželství. Světlá považuje za pravé manželství pouze svazek dvou stejně

„oprávněných bytostí“, které k sobě cítí obětavou lásku (Čech, 1891, str. 47). Podle Čecha také spisovatelka vnímá tento svazek jako nezrušitelný na základě daného slibu věrnosti. Zároveň ale vidí v lidech lásku k někomu jinému. Láska však není nikdy nejvyšším zákonem, kterému musí vše ustoupit, nad ní klade Světlá mravní závaznost a povinnosti (Čech, 1891, str. 55). Na druhé straně píše Mazlová (1946, str. 25), že Karolina Světlá se neřídí konvencí o nezrušitelnosti manželství. Naopak proti konvencím bojovala. Tím, že se vzdá Eva milovaného Ambrože, není věrná manželství, ale svému cíli, který slouží vyššímu mravnímu zákonu. Mazlová tím tedy dokazuje, že Světlá neuznává „zemský zákon“, ale řídí se vyššími mravními ideály. Tuto myšlenku potvrzuje následující citát, který je také příhodným závěrem celé kapitoly o Kříži u potoka. „*Chci se o to pokusit, abych vypudila zpod kletého krovu Potockých všechna strašidla k hříchům je ponoukající. Abych úkolu svého došla, musím Štěpána milovat a budu ho tedy milovat!*“ (Světlá, 1940b, str. 207)

4 Frantina

Třetí knihou z cyklu ještědských románů je Frantina. Podle Josefa Špičáka (1962, str. 270) se jedná o nejdramatičtější ještědský román Karoliny Světlé. Poprvé bylo dílo otištěno v roce 1870 v Květech jako „podobizna“. Toto označení není náhodné. Hlavní postava, kterou je heroická dívka Frantina, je nápadně vysunuta do popředí. Její vnější i vnitřní charakteristika je důkladně prokreslena (Řepková, 1977, str. 80). Řepková dále uvádí, že Frantina je „poslední velkou románovou postavou“ Světlé, která vyjadřuje ústřední téma ještědské prózy – koncepci mravně vznešeného lidství. Vše je vysloveno tak výrazně, že tuto myšlenku již nemohla autorka dále stupňovat či prohlubovat, protože by se opakovala.

V předchozích kapitolách již bylo zmíněno, že Vesnický román a Kříž u potoka jsou odborníky považovány za nejzdařilejší romány Karoliny Světlé. Arne Novák (1995, str. 570) však uvádí, že Frantina „převyšuje všechny práce spisovatelčiny“, což je dáno nábožensko-filozofickou náplní a prudkým dějovým spádem. Také Josef Špičák (1958, str. 37) upozorňuje na to, že Frantina je vrcholem umělecké, morální a ideové zralosti, kdy jde až „na práh poznání smyslu boje lidu a jeho pravdy“. Ve své knize o Karolině Světlé (1962, str. 179) píše, že „Frantina představuje vrchol ještědské prózy“. Když se na tento román podíváme blíže, zjistíme, v jakých dalších aspektech je propracovanější než ostatní díla.

Děj není tolik propracovaný jako předchozí ještědské romány, má však svou jedinečnou strukturu, která je dána zejména ojedinělým způsobem vyprávění a zajímavě pojatým retrospektivním vyprávěním. Vypravěčem je Frantinin oddaný přítel Bartolom, který je tedy přímým účastníkem děje. Vlastní vyprávění je pak orámováno krátkým vstupem na začátku a na konci knihy. Dědek se dá do vyprávění o neobyčejné dívce ze statku (Řepková, 1977, str. 82 – 83).

Příběh začíná líčením poměrů na statku a vyprávěním o lesňácích (loupežníci, kteří řádili v tamních lesích). Následuje příchod Frantiny, která se provdá za starého hospodáře Kvapila. Dívka se schází s Bartolomem v „hrubých křech“, kde spolu rozmlouvají zejména o náboženství. Mladý hoch je pobouřen, když zjistí, že hospodyně je pohanka a má zcela jiné názory než on. Vypráví mu také o svém dětství u podivínského strýce a o svém příteli z dětství. Byla vychovávána stranou od lidí, takže jednou zatoužila se mezi ně dostat. Dozvídáme se zde, jak se poprvé setkala s Kvapilem. Po hospodářově smrti se již dívka nechtěla vdávat. Jednou se ale na jejich statku objevil muž, který ještě jako jediný z okolí nepožádal Frantinu o ruku. Byl to Apolinář Březina, zvaný „hrabě“ Apolín, známý bohatý obchodník. V tuto chvíli se vyprávění stáčí do minulosti pana Apolína. Čtenář se dozvídá o smutném osudu jeho otce, kterého lidé zradili a pánové ho vypudili z domu. Frantina v něm pozná svého někdejšího přítele z dětství a slíbí si, že se vezmou. Nešťastnou shodou okolností se ale dozvídá, že je hejtmanem nenáviděných lesňáků. Mravně přesvědčená dívka, která vidí svou povinnost v ochraně lidí před zloději, svého milého zabije. Po několika letech sama umírá.

První výrazným prvkem, kterým se budeme zabývat, je proticírkevní postoj. S ním se setkáváme v pražské próze (Zvonečková královna), ale také v ještědských románech (Dolanský mlynář v Kříži u potoka, Antošovo přemítání o náboženství ve Vesnickém románu). Zde tento názor dochází svého vrcholu v osobě pohanské Frantiny. Dívka byla vychovávána na Čihadníku stranou od lidí, strýc jí nabádal k naslouchání, pozorování a nevěřivosti k cizím myšlenkám (Špičák, 1962, str. 180). Frantina si sama utváří svůj výklad světa, který je spíše pozemský, než duchovní (Řepková, 1977, str. 79).

Názor Frantiny na uspořádání světa vyplývá zejména z jejích rozhovorů s Bartolomem. Často v nich zmiňuje myšlenky svého podivínského strýce: „*Zmiňoval se často o tom, že všechny takové věci, jako je duše nesmrtelná, poslední soud, z mrtvých vstání, věčný život, jen ti velcí vymyslili, co nad lidmi panují, aby ho*

mohli nebem těšit, když ho tu na zemi příliš mučí a posledním soudem strašit, nechce-li jich poslouchat.“ (Světlá, 1940a, str. 75) V tomto úryvku je patrné další téma, kterým se dívka po celou dobu svého pobytu na statku zabývá a které na proticírkevní otázku přímo navazuje. Jedná se o otázku sociálního útlaku.

V této knize vyslovuje Světlá jako jedna z mála českých spisovatelů závislost mezi „špatným společenským řádem a jeho oporou – náboženstvím“ (Špičák, 1962, str. 182). Propojení obou těchto závažných otázek je dobře vidět již na začátku knihy v rozmluvě Frantiny s Bartolomem. Frantina: „*Ráda bych věděla, kdo ty pány těmi pány udělal?!*“ (Světlá, 1940a, str. 57) Na to jí mladý pobožný čeledín odpovídá: „*Vrchnost je nad lidem od Boha samého postavena. ‘... ,Jen s takovou mi přestaň,‘ okřikla mne, až se to daleko široko rozléhalo. ,Nesváděj vždycky na Boha, co si tu lidé protimyslného ukutí. Ty mi snad i jednou řekneš, že jsou i ti loupežníci od Boha.*“ (Světlá, 1940a, str. 57) Dobro a zlo jsou tak z jejího pohledu chápány jako záležitost lidských skutků, nikoli boha (Řepková, 1977, str. 104)

Problematika roboty, špatného zacházení s lidmi je vyslovena nejen v dialozích s Bartolomem, ale má také významné místo v rozhovoru Frantiny s Apolínem. Zde se dvě postavy, které se hluboce milují, rozcházejí ve svých názorech, což je předzvěstí dalších událostí (Frantina si vždycky přála mít u sebe někoho, kdo by jí plně porozuměl a byl jí oporou). Apolín dívku přesvědčuje o tom, že nechat se obrát od loupežníků je to samé, jako platit daň pánům. V jeho názorech se odráží někdejší zkušenost s lidmi, která v něm vzbudila nenávist. Zde je další rozdíl mezi nimi. Frantina na rozdíl od Březiny chová k lidem lásku a chce jim pomoci. Její snahy se ukazují jako úspěšné v případě, kdy donutí pány, aby potrestali „*Vaiskoufry*“, kteří kradli na jarmaku. Dívka prosazuje mezi lidmi bratrství, které jediné dokáže vrchnost porazit. Také zdůrazňuje, že si každý může za svůj smutný osud sám, protože je slaboch. „*Netoliko tvrdost pánů, nýbrž slabost vaše je svízeli vašich největší původkyně, vedle ní nesvornost a pak neupřímnost jednoho k druhému.*“ (Světlá, 1940a, str. 163) Podobně jako ve Zvonečkové královně upozorňuje na to, že záleží jen a jen na lidu, aby si pomohl od pánů (Špičák, 1962, str. 213).

Snahy Frantiny o lepší uspořádání světa daleko převyšují vznešené úmysly hrdinek předchozích románů Světlé. Sylva pomáhá nemohoucím v klášteře, Evička se snaží o záchranu rodiny, ale Frantina jde dále – chce pomoci lidu. Jedno ale mají v tomto ohledu společné, a to názor - který mimo jiné Světlá vyslovuje ve své úvaze

Co je úkolem básníka, kdy spisovatel nemá sloužit sobě, ale lidu (Z literárního soukromí Špičák, 1959, str. 456), že jeden člověk musí pomáhat všem. „*Všichni lidé musí člověku platit než jediný mezi nimi a nad svízeli musí člověk na svou zapomínat spokojenost.*“ (Světlá, 1940a, str. 194). Tato myšlenka je rozhodující v závěrečném dilematu, kdy si Frantina volí mezi osobním štěstím v lásce a spokojeností všech lidí.

Duševní boje a zápasy, se kterými se setkáváme snad ve všech dílech velké spisovatelky, jsou zde vystupňovány na nejvyšší míru. Podle Řepkové (1977, str. 81, 114) nepoznala žádná z předchozích hrdinek ještědských románů takové dilema, jako Frantina. Zatímco Evička v Kříži u potoka si svoji oběť předem „naplánovala“, bylo jejím cílem obětovat se pro prokletou rodinu, Frantina je před osudové rozhodování postavena nečekaně. Její oběť je však důsledkem jejího životního postoje. Dívka nás celou dobu přesvědčuje o svém názoru na uspořádání světa a pomáhání všem lidem. Proto nakonec vítězí její přesvědčení nad láskou k Apolínovi. Frantina je postavena mezi nejtěžší rozhodnutí svého života. Rozhodne její svědomí a ona zabíjí svého milého, kterého měla raději než sebe. Po jeho smrti umírá její duše, ztrácí smysl života. Nejprve pomýšlí také na sebevraždu, ale nakonec ještě několik let žije, aby alespoň částečně napravila Apolínovy strašné činy.

Po sedmi letech si nechává zavolat Bartoloma a vysvětluje mu své konání. Bartolom je nakonec přesvědčen o její nevině. Frantina ho přesvědčí, že kdyby Apolína nezabila sama, ale předala ho pánům jako hlavu loupežnické bandy, stejně by ho popravili. Je zde pochopení jejího činu, který byl největší obětí silné ženy.

„Jaká ukrutná, neúprosná, tragická přísnost altruistky a mesianistky! Jak božský a přece nelidský požadavek, aby děsný osud básničky, odhodivší vlastní štěstí, stal se mravním prototypem! Ocitáme se v oblasti mravního absolutna, kde tuhne krev a zastavuje se tep srdce!“ (Novák, 1913, str. 100)

Doslov knihy psaný Světlou vysvětluje, že příběh je inspirován vyprávěním místních obyvatel. Inspirací byla neobyčejná žena, kterou tenkrát lidé udělali rychtářkou, což bylo v té době něco neobvyklého. Frantina je tedy tím nevšedním a hrdinským typem, který autorka v ještědském lidu hledala (Říha, 2012, str. 109).

Veškeré děje a zvraty dokresluje popis přírody. Velice romantickým je líčení krajiny podještědí v den Apolínova příchodu. Již od rána padala na hory mlha a ve vzduchu visela podivná nálada. Frantina se svěruje Bartolomovi, že je jí podivně úzko a že určitě dnes bude bouřka.

Motiv bouře zpodobňuje lásku k Apolínovi, která se strhne jako bouřka a převrátí život Frantiny naruby. Dívčina láska je však mnohem „pozemštější“ než u ostatních hrdinek ještědských románů, protože není eticky opodstatněna. Je vysvětlena pouze vlastní nesmírností a bezvýhradností, je to zejména cit, kterým se člověk stává sám sebou (Řepková, 1977, str. 107 – 109).

Líčení přírody a nálady je v tomto díle mnohem výraznější složkou než v obou předchozích románech. Dalším příkladem je idylické líčení okolí statku před Frantininým příchodem. Je to zároveň předznamenání její přírodní - „naturistické filozofie“ (Lišková, 1940). Přírodní zákoutí „hrubých křů“ je významným prostředím pro rozhovory Frantiny s Bartolomem. Závěrečná scéna, kdy dívka zabíjí svého milého, je zasazena do místa, kde spolu prožili bezstarostné dětství. Zároveň je to svatební ale i pohřební prostor. Má pro oba milence výrazný význam, který je ozvláštněn kontrastem života a smrti. Světlá líčí lesní jeskyni jako místo plné barev a krás přírody (Lišková, 1940).

Ve většině prací Karoliny Světlé se objevuje (výrazně, či jen okrajově) motiv pomsty. Gabriela z První Česky se mstí rodu Schönbergů, Xavera ve Zvonečkové královně trestá nedůvěru v lásku ke Klementovi, Józa svou pomstou proklíná celý rod. V románu Frantina je mstící postavou Apolinář Březina. Ve svém dětství zažil křivdu na svém otci a od té doby nenávidí lidi. K tomu přispívá jeho matka, která na něm žádá, aby svého otce pomstil. Stává se tak hejtmanem lesňáků. Když se po letech setkává s milovanou Frantinou, je láska k ní tak silná, že chce s loupením skončit a žít spořádaný život po jejím boku. Stihne ho však trest, který na něm vykoná sama Frantina.

„Jako blesk ramena okolo něho jsem obtočila a nůž – jeho to nůž – mu vžehl v srdci. – ‚I já, Apolíne můj, věčnou ti slibuji lásku a věrnost,‘ zvolala jsem v nevýslovné bolesti potřeštění, ‚ale štěstí spolu se nedožijeme! Tys neodpustil, nemůž i tobě odpuštěno býti; ty jsi se mstil, odplata minout tě nesmí, tys prolil na tisíce slzí, nemůže ti dopřán býti blaženosti úsměv, tys usmrcoval a za to já tě usmrcuji.“ (Světlá, 1940a, str. 229)

V románu Frantina spojuje Světlá historii se současností. Na událostech z minulosti vyjadřuje pokrokové myšlenky současnosti (Řepková, 1977, str. 84). S tímto postupem se setkáváme také v pražské próze, kde je mnohem výraznější.

Frantina je největším mravním vzorem českým ženám. Je vhodné zakončit kapitolu o této výrazné knize, která vyžaduje zamyšlení člověka sama nad sebou,

citátem z knihy Terézy Novákové (1890, str. 81): „*Frantinou učinila Světlá čisté lidskosti hold upřímný, nedocenitelný.*“

5 Zvonečková královna

Román Zvonečková královna byl vydán v roce 1872. Po svém prvním vydání v Matici lidu měla kniha velký úspěch (Špičák, 1962, str. 176). Toto dílo, stejně jako nejznámější vesnické romány, je odborníky řazeno do tzv. druhého období tvorby Karoliny Světlé. Jedná se o vrcholné období autorky, které se již vyznačuje básnickou zralostí a bývá řazeno do let 1867 – 1878. Kromě ještědských skladeb vznikají díla zabývající se duchovním hnutím v době národního úpadku (Novák, 1995, str. 567). Je zajímavé, jak na tuto knihu nahlíží různí odborníci. Podle A. Nováka (1913, str. 100) se společnost jednou nebude vracet k pražským románům jako je Zvonečková královna či První Češka. Na druhé straně J. Špičák (1962, str. 146) nazývá Zvonečkovou královnu „velkým románovým dílem“. Román totiž přispívá k bojům české kultury proti církvi (Špičák, 1962, str. 212).

Hlavní hrdinkou je krásná dívka Xavera, vnučka paní Nepovolné. Dívce je svěřen úkol, aby vypátrala hlavu tajného spolku „Děti činu“, který sympatizuje s francouzskou revolucí a projevuje národnostní snahy. Jeho činnost je však v rozporu s myšlenkami církve, kterou podporuje paní Nepovolná. Xavera se zamiluje do Klementa Natterera, o kterém později zjistí, že on je vůdcem tajného spolku. Nejprve ho varuje, ale když jí nevyslyší, zraní její city a ona ho udá. Mladík je tajně popraven, útočiště spolku je odhaleno. Xavera lituje svého činu, ze stesku po milém zešílí a zemře na jeho hrobě. V národnostních snahách pokračuje Klementův bratr Leokad, který se stal knězem a vlastenecké myšlení šíří skrze kázání lidu.

Děj je zařazen do období konce 18. století až do počátku národního obrození. Doba ale není propracována tak důkladně, jako v historických románech. Jejím úkolem je pouze dotvářet příběh a být jeho rámcem (Čech, 1891, str. 20).

Stejně jako v jiných dílech pražské prózy, líčí zde Světlá určité vrstvy lidí. V tomto případě se zaměřila na kupce a obchodníky. Tato společenská třída se liší od „velkokupců“, kteří se objevují v První Češce. Jejich svět je světem maloměsta, je staromódní, dbalý starých zvyků, přísně hlídá rodinnou čest, ale zároveň nemá rád nové věci. Tyto rodiny jsou velmi zbožné a mívají svého rádce, kterým bývá zpravidla kněz. V tomto díle je to páter Inocenc (Čech, 1891, str. 66).

Také obchodníci nebyli Světlé cizí. Zнала je, ale i tento příběh z vyprávění svého otce. Ve svých Upomínkách (Světlá, 1931, str. 93) píše, že s tajuplnou povídkou seznámil jejího otce pan Josef. Znal prý dokonce několik lidí, kteří popravu Klementa Natterera viděli na vlastní oči. „*Jak dalece spočívá na pravdě, taktéž mi známo není, vypravovala jsem pouze, co o věci té jistého času vůbec po Praze se povídalo a na mne přešlo.*“ (Světlá, 1931, str. 93). Ve Zvonečkové královně je patrná kritika uvedené vrstvy obyvatel Prahy, ale mnohem ostřeji je zde kritizována církev a náboženství, které slouží pánům jako nástroj útlaku (Špičák, 1962, str. 211)

Základním konfliktem je rozpor mezi dvěma myšlenkovými světy. Jsou jimi nepřátelské snahy národního probuzení a lidu v podobě jesuitů a naproti tomu národnostní snahy podporované francouzskou revolucí (Špičák, 1962, str. 340). Rozpor je zároveň kritikou církve, která brání rozvoji lidského ducha. Veškerá kritika upozorňuje na nebezpečí, které lidem od církve hrozí, pokud proti ní nebudou bojovat. „*Jen v duchu je věčnost, pročez budiž hanba a zkáza těm, kteří jeho svaté jiskry v nás zahubiti a umořiti se snaží...*“ (Světlá, 1940c, str. 96). Církev je zastoupena páterem Inocencem, paní Nepovolnou a její vnučkou Xaverou. Leander Čech (1891, str. 25) je označil „pravým skladištěm podlosti“. Druhý myšlenkový svět je zastoupen paní Nattererovou a zejména jejími syny.

Podle J. Špičáka (1962, str. 155) přichází s kritikou konvencí staré společnosti úsilí o stanovení „etických zásad nového člověka nové doby“. Řešení problémů moderního člověka spojuje s nutností sebezapření, sebeobětování a konfliktem mezi starým a novým přispět k tomu, aby si čtenář osvojil nové, pokrokové myšlení (Špičák, 1962, str. 211).

Karolina Světlá se zde výrazně zaměřuje na národnostní otázku. Podobně jako v románu První Češka popisuje v této knize problematiku přenášení vlastenectví z rodiče na dítě. „*Jaká to matka, která není vychovatelkou, která není občankou, nepochopí ducha času, jest jen dobrou chůvou svých dětí, ale ne dobrou matkou.*“ (Světlá, 1959, str. 499)

Ve Zvonečkové královně je tento rys však mnohem podstatnější a je výrazněji popsán. Jedná se o vztah bratrů Nattererových a jejich matky. Autorka ve svých Upomínkách (Světlá, 1931, str. 8 – 10) popisuje nedostatečné vzdělání žen, které jsou právě vychovatelkami dětí a měly by být tedy uvědomělé a vést je k lásce k národu. Svoje přání, aby tomu tak bylo, vtělila Světlá do paní Nattererové. Právě

ona je tou správnou vychovatelkou svých dětí. Již od malička je vede k vlastenectví a k boji za národ. „*Pokuste se, nic na mne se neohlížejíce; neproniknete-li sami, aspoň prorazíte cestu – jiní přijdou a zvítězí.*“ (Světlá, 1940c, str. 157)

Postava paní Nattererové se blíží ženám, které Světlá líčí ve vesnické próze. Ve Zvonečkové královně je jí však věnována pouze krátká pasáž pro ujasnění vztahů postav. Tato žena je původně zvyklá naprosté poslušnosti rodině, později i manželovi. Přes tyto zásady se z ní ale stane silná osobnost, která tajně bojuje pro národ. Spojí se se spolkem „Děti činu“, do kterého později patří i její synové. Velmi obdivuhodným činem je její přítomnost ve vězení u odsouzence na smrt. Tento muž byl kdysi její dobrý známý, dnes odsouzen jako jeden z vůdců selského povstání. Žena s ním sympatizuje, dokonce ho doprovodí na popraviště, čímž pobouří lid, zejména svého manžela, který je strůjcem popravy.

Paní Nattererová si své kladné vlastnosti přinesla z venkova, kde byla vychována. Tím je v knize opět zdůrazněna úloha venkovského lidu v národním probuzení (Špičák, 1891, str. 173). Důležitou postavou je v této souvislosti starý ovčák, který sloužil na panství otce paní Nattererové za dob jejího dětství. Svoje zásady potom přenáší na mladou dívku, která se stává příznivcem národnostních snah (Nováková, 1890, str. 112). Kvůli popravě jejího přítele z dětství se v ženě plně probudí touha po aktivní pomoci revolucionářům.

Kontrastem k paní Nattererové je paní Nepovolná. Právě ona zastupuje snahy církve, které chtějí potlačit veškeré národnostní myšlení. Tato žena se snaží svým přehnaným pobožnůstkářstvím také smýt svou někdejší vinu. Paní Nepovolná zavinila smrt milého své dcery, která následně zešilela. Kromě toho má také snahu dostat se až do šlechtických kruhů (Špičák, 1962, str. 175). Dalo by se říci, že paní Nepovolná je zde přímým opakem mravně uvědomělých žen, které Světlá popisuje v ještědských románech.

Mnohem větší rozpor se však odehrává mezi potomky těchto dvou žen, které jsou pouze iniciátorkami dalšího dění. Synové paní Nattererové stojí na straně národní, vnučka paní Nepovolné je zmanipulována a sympatizuje s církví.

Xavera je typem dívky, která byla přísně vychována podle pravidel tehdejší pražské měšťanské společnosti. Byla skrývána před lidmi, vedena k nevědomosti a poslušnosti. Není proto divu, že ochotně přistoupila na úkol svěřený babičkou. S neobyčejnou svědomitostí se dala do vyzvídání a hledání vůdce tajného spolku

„Děti činu“. Podle Leandera Čecha (1891, str. 87) je tato dívka sice krásná, ale „duševně prázdná“.

Důležitá je také její nevědomost v oblasti náboženství. Dívka je sice velmi zbožná, ale pouze ze strachu z boha. O samotném náboženství mnoho neví. Má jen pár knih, které jsou však zfanatizované. Odjakživa se po ní chtělo, aby jen slepě věřila v boha a byla naprosto poslušná všem autoritám. Naučila se znát všechny myšlenky od své babičky, která je vždy překrucovala. Není proto divu, že se Klementovi jeví jako „*atheistka bez vědomí, bez přesvědčení, bez pojmu o mravní své zodpovědnosti a vyšší jakési povinnosti*“ (Světlá, 1940c, str. 200). Na Xaveře (jako na většině dívek svých děl) ukazuje Světlá touhu po vědění a také to, jak je vzdělání důležité, aby mohla být žena samostatnou a schopnou bytostí. Klement chce využít dívčiny nevědomosti k tomu, aby ji přivedl k lásce k národu a „vytříbenou a povznešenou“ ji vrátil svému bratrovi.

Podobně jako v První Češce je děj motivován pomstou. Xavera je zamilována do Klementa. Když zjistí, že on je hlavou tajného spolku, jde ho varovat. On jí nevěří a na její radu nedá. Dívka se mu tedy pomstí tím, že ho udá. Xavera je podivuhodnou osobností, která je na jedné straně zmanipulována, na druhé straně touží po vědění a po lásce. Není však tou hrdinkou, která procitne a chce se vzbouřit (jako třeba Jitka v První Češce, Stázička v Černém Petříčkovi). Nedokáže snést to, že jí Klement nevěří a raději ho zradí.

Xavera je ženou, která „je zmítaná neukojitelnou vášní, jež se stupňuje v nezdolnou mstivost“ (Čech, 1891, str. 85).

Oba mladí lidé skončí smrtí. Na první pohled by se zdálo, že kniha končí tragicky. Je zde však důležitá skutečnost, která vede k smírnému konci a naději. Klementův bratr Leokad, který se (vinou Xavery) stal knězem, pokračuje v národnostních snahách alespoň formou kázání. Jeho posluchačem je mimo jiné významná osobnost Bernard Bolzano, další šířitel národní myšlenky. Tomuto muži věnuje autorka poslední kapitolu. Upozorňuje na jeho zásluhy a na to, kolik odchoval vlastenců. „*Nemají ovšem potřebí našeho uznání, ale tím více máme my potřebí, abychom se s nimi seznámili, je poznali a se učili z příkladu těchto vznešených duchů, jejichž stopa se skví za doby smutné a zatemnělé na posvátné půdě vlasti jako teplý a jasný paprsek lásky ze slunce věčného ideálu.*“ (Světlá, 1940c, str. 270)

Protipólem ke Xaveře je Klement Natterer. Leander Čech (1891, str. 88) tvrdí, že Klement je jediným mužem v tvorbě Světlé, který obětavě bojuje pro dobro,

pokrok a ideály lidstva. Svoje myšlenky vyjadřuje zejména v rozhovoru s Leokadem, když se vrací domů z bělohorské pouti. „*Ted' není na to kdy, aby žil muž ženě jedině,*“ *Klement znova se rozhorlil; ,každý z nás musí žít lidem všem, národu veškerému, a žítí ted' národu, jest zaň bojovati, pořád a neustále mu vydobývati, co mu nutno, prospěšno, žádoucnó, a v zápasu to, nikdy neustati. Kdož se chce státí řádným bojovníkem jeho, musí býti především volným.*“ (Světlá, 1940c, str. 95). Karolina Světlá zde vyslovuje svůj názor, že člověk má sloužit lidem a svému národu. Kromě toho jsou v celé promluvě zobrazeny ideje revolty proti „tmářství“, ideje svobodného rozvoje ducha (Špičák, 1962, str. 366). Svému bratrovi připomíná slavné osobnosti české historie, které svou statečností a odhodlaností vynikají nad ostatní. Je třeba řídit se jejich příkladem v boji za národ.

Zajímavou postavou je zde také páter Inocenc. Podobně jako v Černém Petříčkovi hraje roli rádce, zpovědníka. V tomto případě je osobností zápornou, nástrojem církve, který manipuluje s dalšími lidmi. Jde mu také o majetek paní Nepovolné. Proto se snaží, aby její vnučka Xavera zůstala neprovdaná a stala se nástrojem jezuitů (Čech, 1891, str. 25)

Kromě obchodnické vrstvy obyvatel se v knize setkáme také s typicky byrokratickou postavou c. k. vrchního vojenského a polního komisaře pana z Nattererů. Poslušnost a podrobování se vyšším rozkazům jsou pro něj vším. Sám všechna pravidla přísně dodržuje. Je také nepřitelem tajných spolků a hlavním strůjcem poprav vůdců selského povstání (Čech, 1891, str. 69). Proti jeho skutkům se tajně bouří jeho žena paní Nattererová.

Dílo se vyznačuje prvky realistickými (prostředí Prahy, reálný základ příběhu), ale také je plné typické romantičnosti Světlé. Reálný základ má například korunovace Leopolda. Autorka ji líčí podle své zkušenosti z korunovace císaře Ferdinanda za českého krále (Čech, 1891, str. 67).

Podle A. Nováka (1913, str. 100) je zde vše souzeno z hlediska „tajemné neobyčejnosti, děsivé fantastiky a citové exaltace“. Autorku láká na té době vše romantické – zříceniny, tajemné schůze, tajné popravy (Čech, 1891, str. 24). Konkrétně zřícenina kaple svatého Těla božího, schůze spolku „Děti činu“, poprava Klementa. Romantickou je v knize také vášnivá láska Xavery a Klementa, která nakonec nedojde naplnění a končí smrtí obou mladých lidí. Láska je dalším typickým prvkem děl Světlé. Je příčinou duševních konfliktů, které hlavní hrdinové musí řešit.

Hlavním duševním konfliktem je již zmíněná pomsta Xavery. Dívka za pomoci Klementa pomalu procítá ze své nevědomosti a zamiluje se do něj. Jednou se však mladík svou neopatrnou promluvou k ní prozradí coby hlava tajného spolku. „*Jen několik neděl ještě strpení, v nichž veliké věci se rozhodnou, pak budu náležeti jen vám a vaší obraně. Pak přestanete poslouchati hlasu těch, kteří se sami v hříšné libovůli udělali vašimi pány, a jednati podle jejich rozkazu.*“ (Světlá, 1940c, str. 219) Xavera byla z toho zjištění zděšená. Její první myšlenky však byly na to, jak ho může zachránit. Jeho nedůvěra k ní ale zapříčiní nedůvěru dívky k němu. Pomyslí si, že ji oklamal a podle toho také s ním hodlá naložit. Celý rozhovor svou mladých lidí je velice vášnivý. Xavera se dokonce na důkaz své lásky bodne do ramene. Podobnost můžeme vidět například v Kříži u potoka, kde také Józa svou krví přesvědčuje Mikše Potockých o lásce k němu.

Karolina Světlá líčí lásku ve svém díle velmi dramaticky. U ní se objevuje láska jako prudká vášeň, která zraňuje a většinou naráží na nějaký morální, nebo etický problém (Lišková, 1940).

Zvonečková královna je knihou, která především nabádá k národnímu uvědomění, které však nestačí. Je třeba dokázat lásku k vlasti svými činy.

6 Černý Petříček

Povídka Černý Petříček byla vydána v roce 1876. Dílo se řadí do vrcholného období tvorby Karoliny Světlé. Jaroslava Janáčková (Lehár, 2008, str. 281) uvádí, že z pražských próz zůstává tato kniha „čtenářsky nejživější“. Podle V. Liškové (1940) jsou díla „staropražská“, která zobrazují a oživují uličky a náměstí Prahy, rychle mizející řemesla a živnosti, významnější než knihy popisující „vznešené mlčící paláce“. Černý Petříček je podle Liškové dokonce nejlepším dílem ze „staropražských obrázků“. K tomuto názoru se přiklání také Josef Špičák, který tvrdí, že tato povídka je „nejdůstojnějším protějškem nejlepších českých povídek a románů“ (1962, str. 161).

Příběh začíná na Koňském trhu, kde žije Černý Petříček se svým bratrem Františkem. Petříček se domluví s paní „od Beránka“, že jí zajistí pro dceru Stázičku bohatého manžela. Pro svého bratra si myslí na kněžskou dráhu. Tyto plány mu však zhatí Stázička a František, když se do sebe zamilují a rozhodnou se vymknout z pout svých ochránců. Utečou spolu z Prahy a jako hudebník a zpěvačka putují s kočovnou

společností světem. Jednoho dne nalezne Petříček na prahu svého krámku šílenou Stázičku s dítětem. Dozvídá se, že František byl zabit, když bránil svou milou. Dívka po krátké době ve stesku zemře. Paní od Beránka spolu s Petříčkem vychovávají vnučku Františku.

Pražská próza Karoliny Světlé se vyznačuje líčením různých vrstev obyvatel staré Prahy. V tomto případě se zaměřuje zejména na tzv. tandlíře obchodující na bývalém Koňském trhu (Čech, 1891, str. 70).

Kromě nich se setkáváme také s třídou kupců a obchodníků (paní od Beránka). Jsou zde popisováni jako zbožní lidé, kteří hledali své rádce v duševních i životních záležitostech (Čech, 1891, str. 66). Osobním rádcem jim býval zejména kněz (zde pater Josef). Protože je dílo založeno na reálném základu, je veškeré prostředí a dění Koňského trhu velice živě vyličeeno. „[...] v uzavřené celistvosti zpodobnila pražskou buržoasii a její příživníky humornou povídkou vzácné svěžesti.“ (Novák, 1995, str. 570)

Děj knihy pouze dokresluje obrázek života na Koňském trhu. Historický a sociálně morální význam povídky přesahuje romantickou tragédií mladé lásky (Novák, 1932, str. 25). Po útěku Františka a Stázičky se čtenář dozvídá o jejich osudu pouze z vyprávění známého paní od Beránka a z dívčinych pomatených výkřiků. Rázným a zároveň podrobným vystižením postav tandlířů a výjevů ze stánků, ale i z měšťanských domů vytváří autorka „starosvětskou“ atmosféru celého životního stylu těchto lidí (Lišková, 1940).

Velice příhodně ukazuje Světlá touhu kramářů a pekařů dostat se do vyšších kruhů mezi „měšťanské starousedlíky“. Jejich snahy, které však nakonec ztroskotávají, nazývá Arne Novák (1932, str. 27) „staropražským arivismem“. Upozorňuje zároveň na jeho nebezpečí, kdy pro úsilí bezohledně zasáhnout do osudu lidí dochází k zničení osobního štěstí.

Touha po moci a penězích také zapříčiní, že se projevují nejzápornější lidské vlastnosti, kterými měšťanská společnost získávala své postavení (Špičák, 1962, str. 161). Dalo by se říci, že Světlá v této knize upozorňuje spíše na záporné typy postav a lidské konání. Zároveň tím varuje před sobectvím a snahou řídit něčí život, byť z dobré vůle.

Realistické pojetí knihy se prolíná s romantickým líčením. Karolina Světlá dokázala povídkou Černý Petříček živě vystihnout život Koňského trhu. Všední život je popisován z pohledu postav. V. Lišková (1940) píše, že autorka není pouze

pozorovatelkou, ale stává se přímou účastnicí děje, což dodává příběhu na autentičnosti. „*Černý Petříček je vrcholem staropražské idyličnosti K. Světlé.*“ (Lišková, 1940)

Všechny tyto skutečnosti jsou v knize demonstrovány na příběhu dvou mladých lidí a jejich lásce. Panímaminka od Beránka chystá své dceři bohatého ženicha, aby jí zajistila bezstarostný život. Myslí si, že pro ni dělá jen to nejlepší, když v ní od malička ubíjí ducha zahálením. Na druhé straně je František, bratr Černého Petříčka, který je synem „hříchu“ jeho matky. Petříček mu chystá kněžskou dráhu. Vedou ho k tomu dokonce dva důvody. Jedním z nich je již zmíněná touha po vyšší postavení (kněz je uznávaný, obdivovaný), zároveň zde hraje důležitou roli rodová vina, se kterou se v díle Světlé neustále setkáváme. František je plodem lásky Petříčkovy matky a ruského kozáka. Pobyt kozáků v Praze se v tvorbě spisovatelky také vyskytuje díky vyprávění jejího otce.

Tím naráží na „vzplanutí“ citu slovanské vzájemnosti mezi Čechy a Rusy (Čech, 1891, str. 67). Skutečnost, že František je synem kozáka, který odešel a nikdy již ho nespatri, je onou rodovou vinou, hříchem, který je třeba odčinit. Petříček, ani paní od Beránka si neuvědomují, že svými snahami činí své děti nešťastnými. V tomto příběhu z minulosti nalézáme stopy, které vedou k ještědským románům. Na základě věcí minulých se odvíjí osudy lidí v přítomnosti, což je pro vesnickou prózu typické.

Na Stázičce je vidět také problematika výchovy dívek v Praze a nedůstojného postavení žen ve společnosti. Neměla možnost vzdělání, byla jí zakázána veškerá náročnější činnost. Stázička se tím stala „chorobnou“ a podivínskou. Její duch byl potlačován příliš opatrnou matkou. Podle Leandera Čecha (1891, str. 86) nejsou ženy v knihách Karoliny Světlé nikdy absolutně ošklivé. Také Stázička, která nebyla sice příliš krásná ani vzdělaná, byla alespoň výrazná a mladíci se za ní otáčeli.

Touha po životě a lásce se v ní probouzí díky Františkovi. Začíná mít zájem o práci, chce se vymanit z pout své matky a začít žít. „*A dítě není tvorem božím a jemu ubližovat není hříchem,‘ zaštkala dívka v žalu tak divokém, že ji neměla matka ani vášně takové za schopnu.*“ (Světlá, 1930, str. 90)

Postupně se díky vyvíjejícímu se ději vynoří důležitý kontrast. Jedná se o kontrast dvojího pohledu na skutečnost. Tyto dvě polohy jsou v příběhu paralelně udržovány, proto nabývá vyprávění humorného rázu. Karolina Světlá dodává na věrohodnosti těchto dvou kontrastních světů svým líčením různých prostředí. Střídá

se zde popis bytu panímaminky a krámku Černého Petříčka s „poetickou volností plenéru“, která je důležitá pro další vývoj lásky mladých lidí (Lišková, 1940). První rovinou je myšlení paní od Beránka a Černého Petříčka. Mají pocit, že svými snahami dělají něco dobrého, prospěšného (jim i Stázičce a Františkovi). Proti tomu stojí smýšlení dvou „dětí“, které jsou podle ostatních hloupé a nesamostatné. Ve skutečnosti se v nich probouzí touha po svobodě. Jejich útěk je vzpourou proti autoritám, proti potlačování jejich svobodného rozhodování. Ačkoliv oba zemřou mladí, jejich utiskovatelé nakonec uznají, že se mýlili.

Povídka proto končí „výkřikem naděje“ ve zlepšení poměrů a ve vítězství revolučních a romantických hodnot (Novák, 1932, str. 30).

Velice důležitou postavou, kolem které se točí celá kniha, je Černý Petříček. Karolina Světlá ho znala z vyprávění svého otce, který k němu sám chodil pro radu. Byl to jeden z posledních „mudrců“ v Praze, kteří svou moudrost měli ze své hlavy a ne z knih. *„I nebohý ten trpaslík stal se mou obětí, podala jsem jeho podobiznu, jak mi byla v mysli utkvěla z vypravování otce, kterýž taktéž po celá učednická leta svoje s největší úctou k černému Petříčkovi, co patronu cechu učednického pohlížel.“* (Světlá, 1931, str. 94) Petříček je postava velice zajímavá, neobvyklá. Dalo by se říct, že je to podivín, se kterými se v pražské próze Světlé setkáváme poněkud často. Muž je malého vzrůstu, má mouřenínskou pleť a nevyniká žádnou krásou. Nehezský vzhled mu vynahrazuje jeho moudrost. Postava Černého Petříčka je velmi tragikomická. Celou dobu se chváří za to, jak dokáže každého přechytračit. *„Co si Pražané jednou počnou, až ho nebude ve stánku na Koňském trhu? Litoval jich, kdykoli si na to vzpomněl.“* (1930, str. 60) Nakonec největšího „chytráka“ v celé Praze přechytračí dvě „dětí“.

Tragickým prvkem v knize je tedy mimo jiné úpadek víry v sebe sama v případě Petříčka (Novák, 1932, str. 29). Tato vesměs komická postava dostane životní ponaučení o tom, že si musí každý rozhodnout o svém osudu sám a nikdo není tak moudrý, aby na něho nemohl někdo jiný vyžrát. Petříček je také od začátku odtažitý k ženám, považoval je za rozumově podřadné. To se na konci změní díky Stázičce. Krátce před smrtí ji přijde vyzpovídat páter Josef a prosí ji, aby litovala svých hříchů. Dívka odmítne s tím, že ničeho nelituje, protože její život byl přes všechny strasti krásný. Prožila ho totiž na svobodě. Svou neústupností si získá Petříčkův obdiv.

Konec knihy obsahuje kromě tragédie dvou mladých lidí také jejich usmíření s paní od Beránka a s Petříčkem. Oba jim odpustí a společně vychovávají malou Františku. Dalo by se říct, že dílo končí nadějí, stejně jako První Češka či Zvonečková královna. V tomto případě je to naděje na uvědomování si vlastních chyb a na lepší chování člověka k druhým. V dříve uvedených pražských dílech jsou to synové Jitky, či bratr Klementa Natterera, v povídce Černý Petříček je jiskřičkou naděje malá Františka. Karolina Světlá nám svým dílem pokaždé chce sdělit nějakou šlechetnou myšlenkou a vést nás k lepšímu životu.

7 Srovnání pražské a venkovské prózy

„Pochybujeme, že se nám kdy dostane podobných podob básnických, byť i literatura naše výše a výše postupovala.“ (Nováková, 1890, str. 62)

Předchozí rozbory vybraných knih z pražské a venkovské prózy Karoliny Světlé ukázaly mnoho zajímavých skutečností, kterými se spisovatelka ve svém díle zabývá. Rysy knih z obou odvětví jsou v mnohém společné, ale nalézáme mezi nimi několik podstatných rozdílů. Odborníci se přiklánějí spíše k ještědským románům, které jsou podle nich umělecky propracovanější než díla pražská. Následujícím srovnáním se mimo jiné pokusíme zjistit, proč je tematika ze staré Prahy odsunována na vedlejší kolej.

7. 1 Pražská próza

Podstatným rysem pražské prózy je národní otázka, která úzce souvisí s bojem člověka za svobodu. Nejvýrazněji se vyskytuje v První Češce a Zvonečkové královně. Světlá nabádá prostřednictvím konání svých hrdinů český lid k vlastenectví a boji za svůj národ. Na pozadí historických událostí formuluje pokrokové myšlenky své doby. V souvislosti s touto otázkou ostře kritizuje církev, která je nástrojem vrchnosti v utlačování lidu. Zároveň vyjadřuje svůj odmítavý postoj k chování měšťanské společnosti, která lpí na starých zvycích, touží po majetku a je pobožnůstkářská. S tím souvisí také přísná výchova dívek z bohatých rodin, ve kterých je potlačován samostatný úsudek a jakékoli projevy svobodného ducha. Příkladem je Jitka z První Češky (která se však tomuto systému vzbouří), Xavera ve Zvonečkové královně (nedokáže se vzbouřit) a Stazička v Černém Petříčkovi (dokáže si vybojovat svoji svobodu). Světlá poukazuje i na to, že ženy také touží po

vzdělání a jak je pro ně důležité, aby mohly zodpovědně vychovávat své děti. Touha žen po vědění je patrná i v ještědských románech. V nich má však dívka více volnosti a prostoru na to, aby se sama vzdělala.

Světlá se tedy v rámci pražské prózy zaměřuje na popis jedné společenské vrstvy, ve kterém jsou vyjadřovány její další myšlenky. Setkáváme se s velkokupci, obchodníky, ale také tandlíři z Koňského trhu. Autorka je kritizuje a jako protiklad k nim staví prostý lid, zejména venkovský (v něm totiž spatřuje morální hodnoty a naději v boji za národ).

Nesetkáváme se zde s tak důkladným psychologickým propracováním postav jako v ještědské próze. Světlá se také tolik nezaměřuje na hrdinské postavy, ale spíše na záporné osobnosti. Více se dozvídáme o činech Gabriely v První Česce, o paní Nepovolené a její vnučce ve Zvonečkové královně, které jsou obrazem církevních a protireformačních snah. V Černém Petříčkovi je důraz kladen také spíše na mínění dospělých, než na uvažování „dětí“, tedy Stazičky a Františka. Je to dáno tím, že spisovatelka více kritizuje pražské měšťanstvo. Dalo by se tedy říci, že próza ze staré Prahy je kritikou špatné morálky, kdežto ještědské romány jsou opěvováním mravnosti.

Karolina Světlá se v pražské próze zaměřuje na podivínské postavy. Jak napsal Leander Čech (1891, str. 26), vyskytují se zde duševní či fyzičtí slaboši a podivíni. Ty najdeme i ve venkovské próze, ale zde jsou to podivíni v kladném slova smyslu, spíše hloubavci, kterých si autorka velice považovala.

7. 2 Venkovská próza

Karolina Světlá si velice vážila ještědského lidu. Snažila se z jeho vyprávění vytěžit maximum a poskytnout českému čtenáři pohled na venkov. Od té doby, co poznala Světlou pod Ještědem, neměla ani v úmyslu psát o ničem jiném. Tamější obyvatelé ji ale poprosili, aby napsala o tom, jak to v Praze chodí. Na jejich přání napsala První Česku. „*Ještěd tedy v pravdě dovršil přeměnu někdejší Johanky Mužákové v spisovatelku Karolinu Světlou.*“ (Špičák, 1958, str. 27)

V románech z venkovského prostředí se zabývá zejména ženskou otázkou. Hlavní postavy jsou ženské hrdinky nebývalé mravní síly a pevné vůle, které mají důkladně prokreslenou psychologii. V dílech, která zde byla rozebrána, je vidět, jak se spisovatelčiny nároky na jejich činy stupňují. Sylva se stará o Antošovy děti,

potom obětuje svou lásku k němu a vstoupí do kláštera. Evička má již vyšší cíle, chce zbavit rod Potockých kletby. Frantina míří nejvýše, když zabije svého milého pro dobro ostatních lidí. Oběť je tedy dalším důležitým rysem venkovské prózy. Je dovršením myšlenek Světlé, která prostřednictvím svých postav tvrdí, že člověk má sloužit všem lidem. S tímto motivem souvisí duševní boje a zápasy, které vedou hlavní hrdinové. Setkáme se s nimi také v dílech pražských, kde však čtenář nepronikne tak hluboko do myšlení postavy.

V pražské próze se objevila církevní otázka spíše v rámci boje za národ. V ještědských románech přemítají postavy o tom, že bůh sice existuje, ale za všechno si můžou lidé sami. Antoš Jirovec tvrdí, že jen lidé stanovili zákon o nezrušitelnosti manželství, protože bůh by nedopustil, aby musel žít muž se ženou, která ho trápí. Zmínku o hledání boha nalézáme také v Kříži u potoka v úvodním vyprávění o Dolanském mlynáři. Nejvíce se touto otázkou zabývá Frantina, která přemýšlí racionálně a „pozemsky“, protože není ovlivněna náboženstvím.

Pro venkovskou prózu je typické líčení nevšedních hrdinů jako silných individuí. Světlá přímo hledala zvláštní typy, kterými by vystihla rázovitost lidu z hor. V jejích dílech z Prahy byly popsány celé vrstvy obyvatel, z popisu jednotlivých typů ještědského lidu nelze však usuzovat jeho celkovou charakteristiku. Jedná se o jeden ze zásadních rozdílů mezi dvěma odvětvími autorčiny tvorby.

Výrazné je zde také romantické líčení přírody. Nádherně je popsán štědrý večer ve Vesnickém románu, o němž byla zmínka, že tvoří jakousi samostatnou povídku v díle. Idylická příroda kolem Dolanského mlýna, ale také tajemná a lákavá zákoutí v okolí domu Potockých. Výstižně Světlá líčí místo „hrubých křů“ ve Frantině, které tvoří důležité pozadí pro její rozhovory s Bartolomem.

7.3 Srovnání

Ve shrnutí důležitých znaků jednotlivých tematických okruhů díla Karoliny Světlé se objevilo mnoho společných znaků. Určitě mezi ně spadá kritika církve, touha člověka po svobodě, vzpoura proti společenskému řádu, duševní boje a zápasy hlavních hrdinů, kontrasty, milostné zápletky, využití realistického a zároveň romantického způsobu psaní. Většinou děj ovlivňuje také rodová minulost, případně touha po pomstě.

V pražské próze vystupuje do popředí spíše otázka národního uvědomění. S ní se v ještědské próze setkáme jen zřídka. Například v krátkém rozhovoru Evičky s Ambrožem: „*Často již a vždy se srdcem přetesklivým jsem rozjímala o oné přesmutné době, o které mi právě povídáš, kdy Čecha nejen podle těla, ale podle ducha otrokem svým udělali.*“ (Světlá, 1940b, str. 320) Naproti tomu se venkovská próza vyznačuje hrdinskými činy mravně založených žen, které se obětují pro jiné.

Rozdílné je také pojetí líčení postav. V dílech pražských jsou popisovány jen tak, aby utvářely celek jedné společenské vrstvy. V románech z Ještědu je důkladně prokreslována psychologie nevšedních individuí, která naopak celkový obrázek vesnického lidu, nebo dokonce českého lidu, nemohou utvořit.

Všechna díla, která byla v práci rozebírána, spadají do vrcholného období tvorby Karoliny Světlé, kromě První Češky. Je znát, že to byl první román autorky. Podobá se jakési předzvěsti umělecky propracovanějších děl následujících. Zmiňuje se o tom i Věra Mazlová (1946, str. 13 – 14), když píše, že zde objevujeme základní rysy myšlenkového a citového světa Karoliny Světlé a téměř všechny „boje a zápasy její zralosti“. *Zvonečková královna a Černý Petříček*, díla, která byla napsána po třech největších ještědských románech, se vyznačují již větší uměleckou hodnotou. Čtenář proniká hlouběji do atmosféry staré Prahy a jejích obyvatel. Právě Černý Petříček bývá hodnocen, jako důstojný protějšek ještědským prózám (Špičák, 1962, str. 161).

Docházíme tedy k závěru, že ještědská próza je uměleckým vrcholem snažení velké spisovatelky. V líčení postav, ale i prostředí jde do hloubky a kompozice je mnohem propracovanější.

Nelze však opomínat prózu pražskou, která má v literatuře také své místo a rozhodně není dobré ji podceňovat. Je v ní tolik zajímavých myšlenek a poučení i pro současného čtenáře, malebná líčení staré Prahy a láska obyčejných lidí ke své vlasti. I mezi pražskými obyvateli najdeme hrdiny, kteří bojovali za své přesvědčení a za práva lidu (Klement Natterer, Jitka a její synové).

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo porovnat pražskou a venkovskou prózu Karoliny Světlé. Rozborem vybraných děl z obou odvětví byly zjištěny jejich základní znaky vedoucí k srovnání.

Uvedenými argumenty docházíme k závěru, že ještědská próza Světlé je skutečně umělecky výše, než díla inspirovaná starou Prahou. To ale neznámá, že by pražská próza postrádala literárních kvalit. Jedná se o důležitou součást spisovatelčiny tvorby, která se vykazuje množstvím zajímavých myšlenek rozvíjejících čtenářův pohled na svět. „[...] *zůstane Karolina Světlá velkou hrdinkou a básničkou zároveň.*“ (Novák, 1913, str. 105)

Seznam použité literatury

Primární literatura

SVĚTLÁ, Karolina. *Černý Petříček*. 5. vyd. Praha: L. Mazáč, 1930. Sebrané spisy Karoliny Světlé.

SVĚTLÁ, Karolina. *Frantina*. 5. vyd. Praha: L. Mazáč, 1940a. Sebrané spisy Karoliny Světlé.

SVĚTLÁ, Karolina. *Kříž u potoka*. 16. vyd. Praha: L. Mazáč, 1940b. Sebrané spisy Karoliny Světlé.

SVĚTLÁ, Karolina. *První Češka*. 6. vyd. Praha: L. Mazáč, 1939a. Sebrané spisy Karoliny Světlé.

SVĚTLÁ, Karolina. *Upomínky*. 7. vyd. Praha: L. Mazáč, 1931. Sebrané spisy Karoliny Světlé.

SVĚTLÁ, Karolina. *Vesnický román*. 9. vyd. Praha: L. Mazáč, 1939b. Sebrané spisy Karoliny Světlé.

SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí I: Vzpomínky, paměti, literární dokumenty*. Vydání první. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959.

SVĚTLÁ, Karolina. *Zvonečková královna*. 10. vyd. Praha: L. Mazáč, 1940c. Sebrané spisy Karoliny Světlé.

Sekundární literatura

ČECH, Leander. *Karolina Světlá: kritická studie*. Brno: Hlídka literární, 1891, 220 s.

FILIPOWICZ, Marcin Łukasz. *Roditelky národů: z problematiky české a slovenské ženské literární tvorby 2. poloviny 19. století*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 185 s. ISBN 978-807-0417-287.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Český román sklonku 19. století*. 1. vyd. Praha: Academia, 1967, 206 s.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985, 292 s.

LEHÁR, Jan, STICH Alexandr, JANÁČKOVÁ Jaroslava, HOLÝ Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

LÍŠKOVÁ, V. Ke komposici a k povaze díla Karoliny Světlé. *Slovo a Slovesnost* [online]. 1940, roč. 6, č. 2, 77 - 90 [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=336>>

MAZLOVÁ, Věra. *Karolina Světlá: Kříž u potoka*. I. vydání. Praha: Josef R. Vilímeček, 1946. Hlasy, sv. 3.

NOVÁK, Arne. *Myšlenky a spisovatelé: Studie a podobizny*. Praha: J. Otto, 1913.

NOVÁK, Arne. Románek Koňského trhu. *Léta třicátá*. Praha: Nakladatel Adolf Synek, 1932, str. 23 - 30.

NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4. přepr. a rozš. vy. Brno: Atlantis, 1995, 1804 s. ISBN 80-710-8105-1.

NOVÁKOVÁ, Teréza. *Karolina Světlá, její život a její spisy*. V Praze: nákladem Spolku pro vydávání laciných knih českých, 1890, 159 s.

NERUDA, Jan. *Kritické spisy*. Praha: F. Topič, 1911, 538 s.

PAŘÍZKOVÁ, Lucie. *Motiv žárlivosti v české literatuře*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce prof. PhDr. Dagmar Mocná CSc.

POHORSKÝ, Miloš. Karolina Světlá. In BRABEC, Jiří a kolektiv. *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961. *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.* [online]. [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/dejiny/hcl/dcl3/7.pdf>>

PUJMANOVÁ, Marie. Karolina Světlá. In *Vyznání a úvahy*. I. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1959, str. 65 - 67.

ŘEPKOVÁ, Marie. *Vypravěčské umění Karoliny Světlé*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977.

ŘÍHA, Ivo. *Možnosti četby: Karolína Světlá v diskurzu literární kritiky druhé poloviny 19. století*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 237 s. ISBN 978-807-4650-352.

STOPY V KRAJINĚ O.S. *Po stopách Karoliny Světlé* [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: <<http://www.karolinasvetla.cz/>>

ŠPIČÁK, Josef. *Ještěd Karoliny Světlé: Karolina Světlá v dopisech o ještědských horách a jejich lidu*. První vydání. Liberec: Krajské nakladatelství, 1958.

ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. Praha: Svobodné slovo, 1962. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti.

ŠPIČÁK, Josef. Několik slov závěrem. In SVĚTLÁ, Karolina. *První Češka*. Praha: Melantrich, 1975, str. 363 - 366.